

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«Εφαρμοσμένη Οικονομική»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ ΘΕΟΦΑΝΗ ΒΑΪΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΑΡΒΑΝΙΤΙΔΗΣ ΠΑΣΧΑΛΗΣ, Επίκουρος Καθηγητής

ΒΟΛΟΣ 2018

Υπεύθυνη δήλωση

Βεβαιώνω ότι είμαι συγγραφέας αυτής της διπλωματικής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στη διπλωματική εργασία. Επίσης έχω αναφέρει τις όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε αυτές αναφέρονται ακριβώς είτε παραφρασμένες. Επίσης βεβαιώνω ότι αυτή η πτυχιακή εργασία προετοιμάστηκε από εμένα προσωπικά ειδικά για τις απαιτήσεις του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στην Εφαρμοσμένη Οικονομική του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Βόλος, Μάιος 2018.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 ^ο : Εισαγωγή	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 ^ο : Θεωρητική προσέγγιση: Περιουσιακά δικαιώματα	7
2.1 Εισαγωγή	7
2.2 Περιουσιακά δικαιώματα	7
2.3 Διακρίσεις - Κριτήρια	8
i) Φυσικά ή υλικά στοιχεία ή «πράγματα»	9
ii) Ανθρώπινα δικαιώματα	10
iii) Διανοητικά δικαιώματα	12
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3 ^ο : Διαχωρισμός & επιμέρους ανάλυση περιουσιακών δικαιωμάτων	15
3.1 Εισαγωγή	15
3.2 Κατηγορίες περιουσιακών δικαιωμάτων	15
3.3 Ανάλυση παραμέτρων των περιουσιακών δικαιωμάτων	17
3.4 Μελέτη περίπτωσης: Σύγχρονο παράδειγμα ΗΠΑ	18
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 ^ο : Περιβάλλον διαχείρισης και συστηματικού ελέγχου Π.Δ.	20
4.1 Εισαγωγή	20
4.2 Οργάνωση και δομές διαχείρισης περιουσιακών δικαιωμάτων	221
4.2.1. Προβλήματα περιουσιακών δικαιωμάτων - Εξωτερικότητες	221
4.2.2. Κατανομή –Υποκείμενο απόδοσης δικαιωμάτων	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 ^ο : Μελέτη Περίπτωσης: Περιουσιακά Δικαιώματα στην Καινή Διαθήκη	26
5.1 Εισαγωγή	26
5.1.1. Πολιτικές συνθήκες και επιδράσεις στην εποχή της Καινής Διαθήκης	26
5.1.2. Το πνεύμα της Καινής Διαθήκης	27
5.2 Ανάλυση παραμέτρων «Υλικά αγαθά, ανθρώπινα δικαιώματα» στην Κ. Δ.	27
5.3 Διαχωρισμός των περιουσιακών δικαιωμάτων στην Καινή Διαθήκη	34
5.4 Εξωτερικότητες στην Καινή Διαθήκη	42

ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6ο: Συμπεράσματα.....	43
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	477
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	47
Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία	49
Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία	49

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τα χρόνια της Καινής Διαθήκης αποτελούν το μεταίχμιο ανάμεσα στην προ Χριστού και στην μετά Χριστόν εποχή. Στις περιγραφές των ιερών κειμένων βλέπουμε τον συγκερασμό του Μωσαϊκού Νόμου των Ισραηλιτών και του Ρωμαϊκού δικαίου και ζωής που κυριαρχούσε στον τότε γνωστό κόσμο και ταυτόχρονα το κήρυγμα της υπέρβασης του νόμου δια της αγάπης. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στην παρούσα εργασία μέσα από τη μελέτη των περιουσιακών δικαιωμάτων στα κινητά και ακίνητα αγαθά και στα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ύπαρξη νόμων και κανόνων για την διαχείριση και προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η ιδιοκτησία αποτελούσε ισχυρό οικονομικό παράγοντα και τότε, ενώ η πρόταση διαχείρισης αυτής από τον Χριστό δεν προσβλέπει στην κατάργηση αυτής, αλλά στην διαχείρισή της με κριτήρια πνευματικά, δηλαδή χωρίς εγωισμό, φιλαργυρία και ιδιοτέλεια.

Λέξεις κλειδιά: Καινή Διαθήκη, περιουσιακά δικαιώματα.

ABSTRACT

The Times of the New Testament are the cross between pre-Christ and post-Christ era. In the sacred texts, we meet the reconciliation of Mosaic Law of the Israelites with the Roman law and life, that dominated the then-known world, and, at the same time, the preaching of the excess of law through love. These data are presented in this paper through the study of property rights in mobile and immovable goods and human rights. The existence of laws and rules for the management and protection of property rights leads us to the conclusion that property was a powerful economic factor for that time too, while its' management proposal by Christ does not aim to abolish it, but to exploit it spiritually, without selfishness, avarice and self-interest.

Key words: New Testament, property rights.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: Εισαγωγή

Κάθε κοινωνία προκειμένου να γνωρίσει ευημερία και ανάπτυξη οφείλει να καθορίσει, να κατανείμει και να προστατεύσει τα περιουσιακά δικαιώματα των μελών της. Έτσι, σε κάθε χρονική περίοδο της ιστορίας του ανθρώπου, άρα και στην περίοδο καταγραφής των βιβλίων της Καινής Διαθήκης, τα εκάστοτε περιουσιακά δικαιώματα είχαν νομική υπόσταση ανάλογα με το πολιτειακό σύστημα διακυβέρνησης και διαμόρφωναν κανόνες συμπεριφοράς, σε μια προσπάθεια να μην δημιουργούνται ασάφειες στην επιβολή τους.

Στηριζόμενοι στις ποικίλες θεωρίες που διατυπώθηκαν, εστιάζουμε την προσοχή μας στην θεωρία περί διάκρισης της περιουσίας σε ενοχική και εμπράγματη φύση, με σκοπό να ρίξουμε φως πως τα περιουσιακά δικαιώματα επηρεάζουν την αγορά και την λειτουργία της οικονομίας και της κοινωνίας γενικότερα, σε χρόνους παλαιότερους των σύγχρονων κρατών, όπως είναι η περίοδος που αναφέρεται η Καινή Διαθήκη. Η κοινωνία παίζει σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση ενός θεσμικού πλαισίου, που προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο καλούνται να δράσουν οι κατέχοντες, σε περίπτωση που ένας εξωτερικός παράγοντας καταπατήσει κάποιο δικαίωμά τους.

Ταυτόχρονα, υφίσταται μια δέσμη νομικών δικαιωμάτων, η οποία με βάση το υποκείμενο διακρίνονται σε τρεις βασικές κατηγορίες: τα φυσικά στοιχεία, τα ανθρώπινα και τα διανοητικά δικαιώματα. Συνεχίζοντας την ανάλυση, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα, το δικαίωμα του ανθρώπου να ζει ελεύθερα, χωρίς να υποδουλώνεται σε κανένα· αυτό δεν θα πρέπει να συγχέεται με το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Σε μια θεωρία που αναπτύχθηκε από τους Furubotn & Richter (2005) και Schultz & Rosen (1987) γίνεται λόγος για επένδυση των ατόμων σε κοινωνικές σχέσεις με σκοπό να διευκολυνθεί η παραγωγική δραστηριότητα. Τα διανοητικά δικαιώματα -με τη σειρά τους- αποτελούν ένα σύγχρονο είδος δικαιωμάτων απόλυτης ιδιοκτησίας και ο διαχωρισμός τους αντανάκλα τη διάρκεια ζωής που έχουν. Οι φορείς που αντιπροσωπεύουν τα διανοητικά αυτά δικαιώματα αντιμετωπίζουν προβλήματα επίβλεψης και μέτρησής τους.

Σε σύγκριση με την Παλαιά Διαθήκη, στην Καινή δεν υπάρχει επίσημη νομολογία που να ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων στην καθημερινότητα. Παρόλα αυτά, τα κείμενα των Ευαγγελίων της Καινής Διαθήκης και των Πράξεων των Αποστόλων περιγράφουν θέματα ιδιοκτησίας και διαχείρισης αυτής. Επομένως, τα περιουσιακά δικαιώματα οριοθετούν τους επιτρεπτούς χώρους δράσης. Η πορεία της έρευνας αποκαλύπτει την άρρηκτα συνδεδεμένη

σχέση μεταξύ της περιουσίας και της ιδιοκτησίας (ως δέσμης δικαιωμάτων). Η δέσμη αυτή είναι ένα αποκλειστικό δικαίωμα, αλλά το εύρος των δικαιωμάτων δεν είναι ανεξάντλητο.

Η σπουδαιότητα και η επέκταση των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας αποτελεί αρωγό στην προσπάθεια να μελετήσουμε περιπτώσεις συστημάτων κατανομής των πόρων, τόσο σε σύγχρονες κοινωνίες όσο σε πιο απαρχαιωμένες, όπου κύρια πηγή αναποτελεσματικότητας είναι οι περιορισμοί που έχουν τεθεί στη μεταβίβαση και άρα στην άριστη χρήση των πόρων αυτών, (δηλαδή από αυτούς που τα αξιολογούν υψηλότερα). Ενδεικτικά αναφέρουμε το παράδειγμα των Η.Π.Α., ενώ η εργασία αναλύει αντίστοιχα ζητήματα στο πλαίσιο της Καινής Διαθήκης. Φυσικά, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η Καινή Διαθήκη δεν είναι νομικό κείμενο, αλλά ένα θεόπνευστο έργο που εστιάζει στην προσφορά του ανθρώπου προς τον συνάνθρωπο χωρίς την απαίτηση υλικού οφέλους ή απολαβής, αλλά με κινητήριο δύναμη την αγάπη στο πρόσωπο του άλλου, που αποτελεί τον «ελάχιστο αδελφό» του Κυρίου.

Η διατριβή διαρθρώνεται ως εξής. Το επόμενο κεφάλαιο αναφέρεται στον ορισμό των περιουσιακών δικαιωμάτων, στη διάκρισή τους με βάση το υποκείμενο, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα και κλείνει με τους όρους που αφορούν τα πνευματικά δικαιώματα.

Το Τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις κατηγορίες των περιουσιακών δικαιωμάτων ως δέσμη δικαιωμάτων που διαθέτει κάποιος πάνω σε ένα αγαθό, υλικό ή άυλο. Για την κατανόηση της εναλλαγής των δικαιωμάτων, παρατίθεται ένα παράδειγμα για τον τρόπο διαχείρισης των περιουσιακών δικαιωμάτων στο σύστημα κατανομής του νερού στις Η.Π.Α..

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη δομή, οργάνωση και διαχείριση των περιουσιακών δικαιωμάτων. Παρουσιάζονται οι αδυναμίες που εμφανίζονται από τον ατελή ορισμό ή την έλλειψη ορισμού δικαιωμάτων –εξωτερικότητες- και οι διάφορες θεωρίες που προτάθηκαν για την υπέρβασή τους.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται η μελέτη των περιουσιακών δικαιωμάτων που εμφανίζονται στο κείμενο της Καινής Διαθήκης και η διαχείρισή τους, καθώς και περιπτώσεις εξωτερικότητων.

Στο τέλος η εργασία ολοκληρώνεται καταθέτοντας κάποια γενικά συμπεράσματα που απορρέουν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: Θεωρητική προσέγγιση: Περιουσιακά δικαιώματα

2.1 Εισαγωγή

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο επιζητείται η ανάπτυξη μίας θεωρητικής προσέγγισης για τη βαθύτερη κατανόηση των περιουσιακών δικαιωμάτων. Αρχικά δίνεται ο ορισμός και μια περιγραφή του όρου «**Περιουσιακά δικαιώματα**». Ακολούθως, παρατίθενται οι κατηγορίες στις οποίες αυτά διακρίνονται, με βάση το υποκείμενο του δικαίου, εφιστώντας την προσοχή στα ανθρώπινα δικαιώματα, εν συγκρίσει με τη δουλεία. Τέλος, συγκεφαλαιώνονται τα συμπεράσματα που προκύπτουν σχετικά με τα περιουσιακά δικαιώματα.

2.2 Περιουσιακά δικαιώματα

Τα **περιουσιακά δικαιώματα** (property rights) είναι ένα σύνολο ρυθμίσεων και δικαιωμάτων που ορίζουν τις σχέσεις των κοινωνικών μονάδων αναφορικά με τους πόρους και τα αγαθά, οριοθετώντας τους επιτρεπτούς χώρους δράσης και κοινωνικής ελευθερίας (Γέμπτος, 2001).

Ο όρος **περιουσία** περιλαμβάνει περιουσιακά στοιχεία ενοχικής και εμπράγματης φύσης. Η συμβατική οικονομική επιστήμη, θεωρεί τα περιουσιακά δικαιώματα ως κάτι δεδομένο και αναζητά μια εξήγηση για το ποιες δυνάμεις καθορίζουν την τιμή και τον αριθμό των μονάδων του αγαθού στο οποίο αποδίδονται τα δικαιώματα αυτά. Ωστόσο, τα περιουσιακά δικαιώματα δεν θα πρέπει να θεωρούνται ως κάτι δεδομένο ή εξωγενές. Αποτελούν έκφανση και εργαλείο της κοινωνίας, διότι βοηθούν το άτομο να δημιουργήσει εκείνες τις προσδοκίες που θα τον βοηθήσουν στις σχέσεις που έχει με τα άλλα άτομα.

Στον κάτοχο κάποιων περιουσιακών δικαιωμάτων επιτρέπεται, με τη συγκατάθεση και της υπόλοιπης κοινωνίας, να ενεργήσει με ελεύθερο τρόπο πάνω σε κάποιο αγαθό ή σε κάποια υπηρεσία (Γέμπτος, 2001). Τα περιουσιακά δικαιώματα προσδιορίζουν συν τοις άλλοις, ποιος έχει το δικαίωμα να χρησιμοποιήσει και να αξιοποιήσει έναν πόρο, όπως μια εδαφική έκταση, ποιος μπορεί να έχει κέρδος από την πώληση ή μεταβίβαση του πόρου, κ.ά.. Φυσικά, ο κάτοχος αυτού του περιουσιακού δικαιώματος στηρίζεται στη βοήθεια του κράτους και της κοινωνίας σε περίπτωση που κάποιος τρίτος παρέμβει και αποτρέψει τις ενέργειές του, υπό την προϋπόθεση ότι οι πράξεις του κατόχου δεν υπερβαίνουν τα δικαιώματα που κατέχει.

Από την άλλη οπτική γωνία, τα περιουσιακά δικαιώματα δημιουργούν δικά τους **κίνητρα** και **κόστη**, τα οποία επιδρούν με συγκεκριμένο τρόπο στην ανθρώπινη συμπεριφορά. Το γεγονός ότι υπάρχουν κόστη συναλλαγών που συσχετίζονται με τον καθορισμό αλλά και τον έλεγχο, την επιβολή αλλά και την προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων σημαίνει ότι τα δικαιώματα αυτά θα καθορίζονται και θα προστατεύονται μόνο όταν τα οφέλη που προκύπτουν από αυτά είναι μεγαλύτερα από τα κόστη.

Ο ορισμός, η κατανομή και η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων αποτελεί ένα πολύπλοκο και δύσκολο θέμα που πρέπει να επιλύσει η κάθε κοινωνία, αν επιδιώκει να γνωρίσει ευημερία και ανάπτυξη. Η διαμόρφωση και η προστασία των περιουσιακών δικαιωμάτων είναι ιδιαίτερα σημαντικά, διότι αποτελούν βασική προϋπόθεση για τη σωστή λειτουργία των συναλλακτικών σχέσεων, με σκοπό την άριστη κατανομή αγαθών και την κοινωνική ευημερία τόσο των συμβαλλόμενων μερών όσο και της ίδιας της κοινωνίας (Γέμτος, 2001). Η μελέτη για τα περιουσιακά δικαιώματα εξετάζει την επίδραση των αποκλειστικών δικαιωμάτων στην ευημερία του κοινωνικού συνόλου.

Τα περιουσιακά δικαιώματα προσδιορίζουν τους κανόνες συμπεριφοράς που κάθε άτομο ξεχωριστά θα πρέπει να τηρεί σε σχέση με τους άλλους, διαφορετικά θα πρέπει να αναλαμβάνει το κόστος της μη τήρησης αυτών. Για κάθε περιουσιακό δικαίωμα που κατέχει κάθε άτομο, υπάρχουν κανόνες που εγκρίνουν ή απαιτούν ιδιαίτερες δράσεις κατά την άσκηση του δικαιώματος αυτού (Anderson & Huggins, 2003).

Δεν θα μπορούσε να μην αναφερθεί ότι τα περιουσιακά δικαιώματα δεν παρέχουν μόνο διαφορετικές εξουσίες στους φορείς τους, αλλά διαθέτουν και διαφορετική νομική προστασία. Οι βασικές μορφές προστασίας είναι η εμπράγματη προστασία (property rule), που απαγορεύει σε τρίτους την προσβολή του δικαιώματός του και η ενοχική προστασία (liability rule), όπου προσφέρει στο δικαιούχο αποζημίωση έναντι τρίτων (π.χ. στην περίπτωση καύσης ενός σπιτιού από πυρκαγιά).

2.3 Διακρίσεις - Κριτήρια

Στη νομική βιβλιογραφία προκύπτουν δύο έννοιες από τον όρο «**περιουσιακά δικαιώματα**». Η πρώτη συνδέεται με το ρωμαϊκό ή το αστικό δίκαιο και προσεγγίζει την περιουσία μόνο ως φυσικά ή υλικά αντικείμενα, ενώ η δεύτερη προκύπτει από το αγγλο-αμερικάνικο ή εθιμικό δίκαιο και συσχετίζει τα περιουσιακά δικαιώματα τόσο με υλικά όσο και με άυλα στοιχεία,

όπως τα πνευματικά δικαιώματα, τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας και τα δικαιώματα των συμβάσεων. Αν και το ρωμαϊκό δίκαιο έβλεπε περιουσιακά δικαιώματα μόνο στα υλικά αντικείμενα, εντούτοις έπαιξε μεγάλο ρόλο στην ανάπτυξη και της αμερικάνικης βιβλιογραφίας πάνω σε αυτά (Furubotn & Richter, 2005). Η ευρύτερη αυτή έννοια των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας χρησιμοποιείται, επίσης, στο γερμανικό Σύνταγμα (Grundgesetz), στο άρθρο 14, το οποίο εγγυάται την ιδιωτική ιδιοκτησία με την ευρεία έννοια, συμπεριλαμβανομένων όχι μόνο των δικαιωμάτων σε άυλα αγαθά, αλλά και των κοινωνικών δικαιωμάτων (βλ. π.χ. Diirig, 1958: 1080). Τέλος, μπορεί να προσδιοριστεί ένας τρίτος τύπος περιουσιακών δικαιωμάτων. Τα άτομα έχουν ορισμένα δικαιώματα που δεν καλύπτονται από τον νόμο, αλλά μάλλον από τις συμβάσεις «που υποστηρίζονται από τη δύναμη της εθιμοτυπίας και τα κοινωνικά έθιμα» (Alchian, 1977: 129-130)

Μπορούμε πιο απλά να πούμε ότι τα **περιουσιακά δικαιώματα** είναι μια δέσμη νομικών αλλά και εθιμοτυπικών δικαιωμάτων που περιγράφουν τι ένα άτομο μπορεί ή δεν μπορεί να κάνει σε ένα αγαθό το οποίο κατέχει, τον βαθμό που μπορεί να το έχει, να το χρησιμοποιήσει, να το μεταβιβάσει ή να αποκλείσει άλλους από τη χρήση του. Δεν είναι το αγαθό που ανήκει σε κάποιον, αλλά μια δέσμη δικαιωμάτων -ή μέρος της- που ανήκει σε αυτόν και του δίνει το δικαίωμα κυριότητας του αγαθού (Alchian & Demsetz, 1973· Anderson & Huggins, 2003).

Από αυτόν τον ορισμό των περιουσιακών δικαιωμάτων προκύπτει το εξής σημαντικό σημείο: δεν πρέπει να διαχωρίζονται από τα περιουσιακά δικαιώματα τα ανθρώπινα δικαιώματα, εφόσον το δικαίωμα ενός ατόμου να ψηφίσει είναι ένα περιουσιακό δικαίωμα που ορίζει τη θέση που έχει το άτομο αυτό σε σχέση με τους υπόλοιπους ανθρώπους. Συμπερασματικά, με κριτήριο **το υποκείμενο**, τα **περιουσιακά δικαιώματα** διαχωρίζονται σε:

ι) Φυσικά ή υλικά στοιχεία ή «πράγματα», τα οποία μπορεί να είναι ακίνητα ή κινητά ή πόροι. **Ακίνητα** μπορεί να είναι εκτάσεις γης, κτίρια, οικόπεδα κ.ά. Η ακίνητη ιδιοκτησία αφορά σε εκτάσεις και βελτιώσεις τους (οτιδήποτε έχει προστεθεί στη γη που αυξάνει την αξία της, π.χ. κτίρια). Από την άλλη, **κινητά** είναι τα χρήματα, οι αποταμιεύσεις, οι μετοχές κ.ά. Η διάκριση μεταξύ ακίνητης περιουσίας από τη μια πλευρά, και κινητής ή προσωπικής περιουσίας από την άλλη, είναι σημαντική. Η ακίνητη ιδιοκτησία μπορεί να είναι υποθηκευμένη, και ο δανειστής, μέσω της συναλλαγής, να αποκτά δικαιώματα τα οποία μπορεί να εξασκήσει με σχετική ευκολία. Η γη ή τα επ' αυτής κτίσματα, δεν μπορούν να

μετακινηθούν. Είναι πολύ πιο δύσκολο να εξασφαλιστεί ένα δάνειο με ένα κινητό αντικείμενο ως ενέχυρο (π.χ. ένα αυτοκίνητο ή μια τηλεόραση), διότι ο οφειλέτης μπορεί εύκολα να το αφαιρέσει ή να το αποκρύψει, όταν το αναζητήσει ο πιστωτής.

Οι **πόροι** είναι τα πάρκα, τα δάση, τα βοσκοτόπια κ.ά. και κατηγοριοποιούνται σε τρεις ομάδες. Πρώτον έχουμε τους **κρατικής ιδιοκτησίας πόρους**, όπου η κυβέρνηση έχει την κυριότητα και τον έλεγχο της περιουσίας. Δεύτερον, έχουμε τους πόρους που ανήκουν σε κάποιο πρόσωπο, δηλαδή τα περιουσιακά δικαιώματα έχουν αποδοθεί σε κάποιον. Τρίτον, υπάρχουν πόροι **κοινόκτητης περιουσίας**, όπου η ιδιοκτησία ανήκει από κοινού σε συγκεκριμένη ομάδα συνιδιοκτητών, η οποία και τους διαχειρίζεται. Τέλος, υπάρχουν οι **res nullius ή ανοιχτής πρόσβασης πόροι**, όπου κανένας δεν έχει την κυριότητα, ούτε ασκεί έλεγχο επί αυτών (Ostrom, 1990).

ii) Ανθρώπινα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν ηθικές αρχές που θέτουν συγκεκριμένα πρότυπα ανθρώπινης συμπεριφοράς και συνήθως προστατεύονται ως νόμιμα δικαιώματα κατά το εθνικό και διεθνές δίκαιο. Θεωρούνται ως «κοινώς αντιλαμβανόμενα αναπαλλοτρίωτα θεμελιώδη δικαιώματα, που κάθε άτομο δικαιούται από τη στιγμή της γέννησής του, απλώς και μόνο επειδή είναι ανθρώπινο ον» (Sepulveda et al, 2004: 3). Αυτά περιλαμβάνουν αστικά και πολιτικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή και την ελευθερία, την ελευθερία σκέψης και έκφρασης, καθώς και την ισότητα ενώπιον του νόμου. Στα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνονται, επίσης, οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην εργασία, στην υγεία, στην τροφή, στην κατοικία, στην ιατρική περίθαλψη, στην εκπαίδευση και το δικαίωμα συμμετοχής στον πολιτισμό.

Τα **ανθρώπινα δικαιώματα**, φυσικά, δεν ανήκουν στην κατηγορία των υλικών στοιχείων, αλλά ούτε και στα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας με τη νομική έννοια του όρου. Για τη θεσμική οικονομική σχολή, η οποία ασχολείται με τα πρότυπα της συμπεριφοράς περισσότερο ως κίνητρο, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί πολύ καλά να συζητηθούν με τη χρήση εννοιών της ανάλυσης των περιουσιακών δικαιωμάτων. Έτσι, το δικαίωμα του ανθρώπινου αυτοπροσδιορισμού του ατόμου σε ένα φιλελεύθερο κράτος μπορεί να είναι -και στην πραγματικότητα είναι- όπως ερμηνεύεται από τον John Locke: «ιδιοκτησία στο ίδιο το άτομο.»¹ Αν διαβάσει κανείς τη σχετική γερμανική νομολογία², η ομοιότητα αυτού του

¹ Η σχετική πρόταση είναι: «Κάθε άνθρωπος έχει ένα ακίνητο στο δικό του πρόσωπο όπου κανείς δεν έχει δικαίωμα, αλλά ο ίδιος» (Locke [1823] 1963).

δικαιώματος με το δικαίωμα της ιδιωτικής ιδιοκτησίας είναι πράγματι εντυπωσιακή, παρουσιάζοντας, όμως, και μια σημαντική διαφορά: «Απαγορεύεται ένα άτομο να υποδουλώσει τον εαυτό του». Ένα πρόσωπο που δεν έχει το δικαίωμα να πωλήσει σε κάποιον άλλον το δικαίωμά του στη ζωή, είναι ένα πρόσωπο που δεν μπορεί να το υποδουλώσει κανένας. Στο φιλελεύθερο κράτος, η δουλεία είναι απαγορευμένη.³ Κάθε άτομο γνωρίζει τα όρια, τις αντοχές του και τις προτιμήσεις του καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο, επομένως είναι το μοναδικό άτομο που μπορεί να σχεδιάσει τον τρόπο με τον οποίο θα ζήσει τη ζωή του (Furubotn & Richter, 2005).

Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης μπορεί να ερμηνευθεί ως μια ρύθμιση που οδηγεί σε απόδοση, αν υποτεθεί ότι κάθε πρόσωπο γνωρίζει καλύτερα από τους άλλους τις δικές του ικανότητες και προτιμήσεις. Άρα το κάθε άτομο είναι το καταλληλότερο για να προγραμματίσει τη ζωή του. Καθένας μπορεί να αξιοποιήσει τη γνώση των προσωπικών του ικανοτήτων, ώστε σε συνδυασμό με το προσδόκιμο ζωής και το σύνολο των πραγματικών και αναμενόμενων τιμών της αγοράς για τα αγαθά και τις υπηρεσίες του, να επενδύσει κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο και να μεγιστοποιήσει την παρούσα αξία του δείκτη χρησιμότητάς του. Αυτό είναι το ερευνητικό πρόγραμμα του ανθρώπινου κεφαλαίου, όπως αρχικά διατυπώθηκε από τον Schultz.

Το ανθρώπινο κεφάλαιο αναφέρεται στις παραγωγικές ικανότητες των ανθρώπων ως εισόδημα που παράγουν μέσα στην οικονομία (Rosen, 1987: 681). Η κατάρτιση του ανθρώπινου κεφαλαίου συνήθως έχει σχεδιαστεί να διεξάγεται από πρόσωπα που ενεργούν για το δικό τους συμφέρον. Αυτή η φυσική τάση του ανθρώπου για την αναζήτηση εργασίας (ακόμα και μέσω της μετανάστευσης), αλλά και υγειονομικής περίθαλψης, εκπαίδευσης, ανάκτησης πληροφοριών, και κατάρτισης εργασίας, υλοποιείται σε πολλές χώρες είτε εξ ολοκλήρου είτε εν μέρει από τις τοπικές κυβερνήσεις (Blaug, 1976: 830).

Τέλος, η **αυτοδιάθεση** μπορεί να προωθήσει, ακόμα, την εξέλιξη του κοινωνικού κεφαλαίου. Η επένδυση των ατόμων, δηλαδή, σε κοινωνικές σχέσεις και κοινωνικές νόρμες διευκολύνει την παραγωγική δραστηριότητα (Coleman, 1990: 304). Ατομική ιδιοκτησία στις κοινωνικές σχέσεις αποτελεί, για παράδειγμα, η πατριαρχική οικογένεια, όπου ο «pater familia»

² Βλέπε, για παράδειγμα, το κείμενο του άρθρου 2 σε συνδυασμό με το άρθρο 1 του γερμανικού συντάγματος (Grundgesetz), σε σύγκριση με το κείμενο του άρθρου 903 του γερμανικού Αστικού Κώδικα (BGB) σχετικά με την ιδιοκτησία.

³ Βλέπε, για παράδειγμα, τη δέκατη τρίτη τροποποίηση του Συντάγματος των Η.Π.Α.

Πατριάρχης διατηρεί ακραία δικαιώματα στα μέλη της γενιάς του (Cheung, 1972: 642), ασχέτως αν δεν αντιπροσωπεύει μια ρύθμιση που είναι σύμφωνη με την αντίληψή μας για την ιδιωτική ιδιοκτησία στην ίδια την προσωπικότητα ενός ατόμου.

iii) Διανοητικά δικαιώματα: Είναι ένα πιο σύγχρονο είδος δικαιωμάτων απόλυτης ιδιοκτησίας (intellectual property), το οποίο άπτεται **άυλων στοιχείων και ειδικότερα σε προϊόντα του πνεύματος**. Στα άυλα δικαιώματα περιλαμβάνονται πνευματικά δικαιώματα (δικαιώματα στο έργο συγγραφέων, συνθετών, καλλιτεχνών, σχεδιαστών λογισμικού, κ.λ.π.), εμπορικά σήματα, και δικαιώματα με δυνατότητα βιομηχανικής αξιοποίησης, δηλαδή διπλώματα ευρεσιτεχνίας και πατέντες. Στη βιβλιογραφία εμφανίζονται είτε ως «διανοητικά δικαιώματα», εάν αξιοποιείται το αγγλο-αμερικάνικο δίκαιο, είτε ως «άυλα» δικαιώματα, εάν χρησιμοποιούνται από το γερμανικό δίκαιο (όπου γίνεται χρήση της στενής έννοιας των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας του ρωμαϊκού δικαίου), επειδή σε κάθε περίπτωση το αντικείμενο της προστασίας είναι ουσιαστικά διαφορετικό από το ενσώματο περιουσιακό στοιχείο ή «πράγμα».

Το γεγονός ότι δεν είναι υλικά αντικείμενα δεν τους μειώνει τη σημαντικότητα, αντιθέτως, όπως προστατεύουμε την προσωπική περιουσία κάποιου προκειμένου να διαφυλάξουμε τον ιδιοκτήτη και να του δώσουμε κίνητρο για να διατηρήσει και να βελτιώσει την αξία της περιουσίας του, έτσι προστατεύουμε και την πνευματική περιουσία, απαγορεύοντας σε τρίτους τη χρήση των έργων χωρίς την άδεια του δημιουργού, με σκοπό να εξασφαλίσουμε την ανάπτυξη κινήτρων για τη δημιουργία καινοτομιών. Ο δημιουργός της πληροφορίας αντιμετωπίζει δυσκολίες στην απόκτηση της κοινωνικής της αξίας μέσω αγορών (αδυναμία ιδιοποίησης της πληροφορίας). Στόχος της προστασίας δεν είναι μόνο η διατήρηση του δεσμού δημιουργού-δημιουργήματος (ηθικό δικαίωμα), αλλά κυρίως η προστασία της εκμετάλλευσης του έργου (περιουσιακό δικαίωμα) από άλλους που θα καρπώνονταν ξένο κόπο χωρίς αντάλλαγμα (Σκαφίδα, 2015).

Μία βασική διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στα υλικά και στα πνευματικά δικαιώματα σχετίζεται με τη διάρκεια ζωής τους. Τα πνευματικά δικαιώματα έχουν συγκεκριμένη διάρκεια ζωής και δεν μπορούν να κληροδοτούνται απεριόριστα με την πάροδο των χρόνων στις μελλοντικές γενεές, όπως συμβαίνει στα υλικά δικαιώματα. Στη Γερμανία, για παράδειγμα, τα πνευματικά δικαιώματα έχουν διάρκεια ζωής εβδομήντα χρόνια από τον θάνατο του δημιουργού, ενώ στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής πενήντα χρόνια μετά τον θάνατό του.

Όσα καλύπτονται από άυλα δικαιώματα ή δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας δεν είναι εύκολο να μετρηθούν ή να παρακολουθούνται. Έτσι, τα προβλήματα που προκύπτουν εξαιτίας των σημαντικών περιορισμών μπορούν να εξηγήσουν τον λόγο που τα περιουσιακά αυτά στοιχεία έλαβαν νομική προστασία μόνο σε σχετικά πρόσφατες εποχές. Η Αγγλία άνοιξε τον δρόμο στο κίνημα της προστασίας τους, με τον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων του 1710, για να ακολουθήσει η Γαλλία με ανάλογη νομοθεσία το 1791 και το 1793, και να ενταχθεί και η Ρωσία σε αυτή την προσπάθεια το 1837. Το σύνταγμα στις Η.Π.Α. το 1787 έδωσε την εξουσία στο Κογκρέσο, στο άρθρο 1, σημείο 8, να θεσπίσει νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων, το οποίο και έπραξε. Η συγκεκριμένη νομοθεσία των Η.Π.Α. δίνει στο Κογκρέσο την εξουσία «να μεριμνήσει για την πρόοδος της επιστήμης και χρήσιμων Τεχνών, εξασφαλίζοντας για περιορισμένο χρόνο στους δημιουργούς και εφευρέτες το αποκλειστικό δικαίωμα για τις αντίστοιχες συγγραφές και τις ανακαλύψεις τους».

Οι υπηρεσίες που παρέχονται από την πνευματική εργασία -για παράδειγμα έργα τέχνης ή επιστήμης- συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών ή οργανωτικών γνώσεων βρίσκονται κάτω από ειδικό οικονομικό συμφέρον. Οι υπηρεσίες αυτές είναι σημαντικές και ο ρόλος των άυλων περιουσιακών δικαιωμάτων στη διατήρηση των κινήτρων για την παραγωγή πνευματικών έργων είναι εμφανής. Ο σκοπός των δικαιωμάτων στην άυλη περιοχή είναι ίδιος με εκείνη του υλικού των περιουσιακών δικαιωμάτων. Σε κάθε περίπτωση, η πρόθεση είναι να προστατεύσει τον κάτοχο των δικαιωμάτων του από μη εξουσιοδοτημένη χρήση των στοιχείων του ενεργητικού του.

Σε αντίθεση με τα υλικά αγαθά, τα άυλα (ή «γνώση») είναι μη ανταγωνιστικά αγαθά: «Η γνώση μου για κάτι, δεν μειώνει τη γνώση σας για το ίδιο πράγμα. Ενώ εμείς διαφυλάσσουμε την πραγματική και προσωπική περιουσία για την προστασία του ιδιοκτήτη από το κακό και για να δοθεί στον ιδιοκτήτη ένα κίνητρο [προκειμένου να διατηρήσει και να βελτιώσει την αγοραία αξία του ακινήτου], έχουμε την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας μόνο για να διασφαλίσουμε ότι θα δημιουργήσουμε ένα επαρκές κίνητρο για την παραγωγή» (Lessig, 1999: 132-133). Γι' αυτό και αυτό το αποκλειστικό δικαίωμα -διαφέρει από την ιδιοκτησία σε υλικά αγαθά- χορηγείται μόνο για ένα περιορισμένο χρονικό διάστημα.

Ένα πνευματικό περιουσιακό στοιχείο, όπως ένα κομμάτι πληροφοριών, δεν είναι υποκείμενο σε φυσική φθορά και δεν απαιτεί καμία συντήρηση, όπως απαιτούν τα ενσώματα αντικείμενα. Ωστόσο, μπορεί να ανακύψουν ορισμένα προβλήματα που σχετίζονται με την

αποθήκευση των δεδομένων. Από την άλλη πλευρά, ένα πνευματικό περιουσιακό στοιχείο μπορεί να γίνει ανακόλουθο στην πάροδο του χρόνου και να ξεχαστεί, ή μπορεί να γίνει μέρος της κουλτούρας, ή ένα δημόσιο αγαθό που πρέπει να χρησιμοποιείται από την κοινότητα (Furubotn & Richter, 2005).

Οι οικονομολόγοι έχουν διαφορετική άποψη όσον αφορά στη χρησιμότητα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η κυρίαρχη γνώμη είναι ότι η αποτελεσματικότητα απαιτεί την υποστήριξη της κυβέρνησης για καινοτόμες και δημιουργικές δραστηριότητες (Arrow, 1962). Υπάρχει, εντούτοις, και η αντίθετη άποψη, που θέλει τις οποιουδήποτε είδους ενέργειες της κυβέρνησης, συμπεριλαμβανομένης της νομικής προστασίας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, να μην είναι απαραίτητες για την τόνωση της εν λόγω δραστηριότητας (Plant, 1934· Frase, 1966· Hughs, 1988).

Τα οικονομικά των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ένα φυσικό πεδίο της οικονομικής ανάλυσης του δικαίου, των οποίων οι κύριοι υποστηρικτές, Landes και Posner, έγραψαν μελέτες για τις οικονομικές πτυχές του δικαίου των εμπορικών σημάτων (trademarks) και τον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων (Landes & Posner, 1989). Ακολουθώντας την παράδοση της οικονομικής ανάλυσης του νόμου, οι μελέτες αυτές ασχολούνται ειδικά με το ζήτημα σε ποιο βαθμό μπορεί να εξηγηθεί το δίκαιο των σημάτων ή ο νόμος περί πνευματικών δικαιωμάτων, ως μέσο προώθησης της αποτελεσματικής κατανομής των πόρων. Ως εκ τούτου, δεν αναμειγνύουμε τα θέματα των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Διαχωρισμός & επιμέρους ανάλυση Π. Δ..

3.1 Εισαγωγή

Το παρόν κεφάλαιο αναλύει τις βασικές παραμέτρους των περιουσιακών δικαιωμάτων. Πιο συγκεκριμένα, εξετάζει αρχικά τη σχέση περιουσίας και ιδιοκτησίας. Στη συνέχεια, ερευνά την αναλογία που προκύπτει, εφαρμόζοντάς την τόσο σε σύγχρονα κοινωνικοοικονομικά περιβάλλοντα όσο και σε πιο παραδοσιακές κοινωνίες, και λαμβάνοντας υπόψιν ότι η δραστηριότητα των μελών τους λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο του κλασικού φιλελεύθερου κράτους. Τέλος, το κεφάλαιο συνοψίζει τα συμπεράσματα που απορρέουν.

3.2 Κατηγορίες περιουσιακών δικαιωμάτων

Όπως αναφερθήκαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα περιουσιακά δικαιώματα είναι οριοθετημένα δικαιώματα που καθορίζουν τον τρόπο που ένα αγαθό χρησιμοποιείται και ανήκει σε κάποιον. Τα αγαθά αυτά μπορεί να ανήκουν σε ιδιώτες, σε ομάδες ατόμων ή ακόμη και στο κράτος. Κάθε σύστημα περιουσιακών δικαιωμάτων που ρυθμίζει τη διαμόρφωση, κατανομή, αστυνόμευση και επιβολή των δικαιωμάτων, έχει ένα κόστος το οποίο θεωρείται αναγκαίο προκειμένου να διευκολυνθούν οι συναλλαγές και έτσι να λειτουργήσει το οικονομικό κύκλωμα –προσφορά και ζήτηση-. Βέλτιστη κατανομή περιουσιακών δικαιωμάτων θεωρείται εκείνη που μεγιστοποιεί τα καθαρά οφέλη από το ισοζύγιο με τα κόστη (Σκαφίδα, 2015).

Τα περιουσιακά δικαιώματα είναι μια δέσμη δικαιωμάτων που διαθέτει κανείς πάνω σε ένα αγαθό, υλικό ή άυλο. Τα δικαιώματα αυτά διακρίνονται σε:

1. Το δικαίωμα χρήσης ενός αγαθού συνδέεται με τη δυνατότητα να χρησιμοποιούμε το συγκεκριμένο αγαθό. Τα δικαιώματα χρήσης ενός αγαθού συνδέονται και με τα **δικαιώματα ιδιοκτησίας** του αγαθού αυτού. Στις σύγχρονες κοινωνίες αναγνωρίζονται δύο βασικά είδη ιδιοκτησίας: η **ατομική** και η **δημόσια** ιδιοκτησία. Σε προηγούμενες μορφές κοινωνικής οργάνωσης υπήρχαν και άλλα είδη ιδιοκτησιών, όπως η ιδιοκτησία της φυλής, η κοινοτική ιδιοκτησία, η ιδιοκτησία του μονάρχη ή της θεότητας (ebooks.edu.gr).

2. Το δικαίωμα κάρπωσης των αποτελεσμάτων του και απόκτησης εισοδήματος από αυτό το αγαθό, μπορεί να είναι, π.χ. η επαγγελματική του χρήση, με σκοπό την απόκτηση κέρδους.
3. Το δικαίωμα μεταφοράς /μεταβίβασης του αγαθού αυτού σε τρίτους.
4. Το δικαίωμα αλλαγής της μορφής και των συστατικών του.
5. Το δικαίωμα επιβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων, συμπεριλαμβάνοντας και την απόκλιση άλλων από τη χρήση του αγαθού.

Όταν τα δικαιώματα ενός αγαθού μοιράζονται σε περισσότερα από ένα άτομα, τότε όλοι απολαμβάνουν τις οικονομικές επιπτώσεις από την ιδιοποίηση του αγαθού αυτού.

Ανάλογα με τη σκοπιά από την οποία εξετάστηκαν τα περιουσιακά δικαιώματα, έχουν γίνει διαφορετικές κατηγοριοποιήσεις αυτών. Οι Schlager και Ostrom (1992) κατένειμαν τα περιουσιακά δικαιώματα -ορίζοντας ένα σχήμα περιουσιακών δικαιωμάτων που κυμαίνονται από τον εξουσιοδοτημένο χρήστη στον απαιτούντα (claimant), στον κάτοχο (proprietor) και στον ιδιοκτήτη (owner)- τα οποία είναι: η πρόσβαση, η αφαίρεση, η διαχείριση, ο αποκλεισμός, και η αλλοτρίωση. Πιο αναλυτικά:

1. Πρόσβαση: είναι το δικαίωμα που έχει κάποιος να μπει σε μια καθορισμένη φυσική περιοχή και να απολαύσει τα οφέλη αυτής.
2. Αφαίρεση: είναι το δικαίωμα που έχει κάποιος να αποκτήσει τα «προϊόντα» ενός πόρου.
3. Διαχείριση: είναι το δικαίωμα να ρυθμίζει κανείς την εσωτερική χρήση ενός προτύπου ή να μετατρέψει ένα πόρο μέσα από βελτιώσεις αυτού.
4. Αποκλεισμός: είναι το δικαίωμα που έχει κάποιος να καθορίσει ποιος έχει δικαίωμα πρόσβασης και ποιος όχι και πώς αυτά τα δικαιώματα μπορούν να μεταφερθούν.
5. Αλλοτρίωση: είναι το δικαίωμα κάποιου να πουλήσει ή να μισθώσει τα δικαιώματα διαχείρισης και αποκλεισμού (Schlager & Ostrom 1992).

Όταν κάποιος είναι απλά εξουσιοδοτημένος χρήστης ενός πόρου, τότε τα δικαιώματά του, εκτός εκείνων της πρόσβασης και της αφαίρεσης, ορίζονται από εκείνους που έχουν τα δικαιώματα της διαχείρισης και αποκλεισμού του πόρου. Ως απαιτών ορίζεται το άτομο που έχει τη δυνατότητα να έχει τα δικαιώματα του εξουσιοδοτημένου χρήστη αλλά και το δικαίωμα της διαχείρισης, ενώ κάτοχος ορίζεται εκείνος που έχει τη δυνατότητα να έχει τα

δικαιώματα του αιτούντα και το δικαίωμα του αποκλεισμού. Ο ιδιοκτήτης είναι ο μόνος που έχει τη δυνατότητα να έχει και τα πέντε περιουσιακά δικαιώματα.

Τα πέντε περιουσιακά δικαιώματα είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, όμως η κατοχή κάποιου περιουσιακού δικαιώματος μπορεί να συνεπάγεται την κατοχή και κάποιου άλλου, αφού το δικαίωμα για παράδειγμα της αφαίρεσης των προϊόντων ενός πόρου δεν θα έχει λογική εάν κάποιος δεν διαθέτει και το δικαίωμα της πρόσβασης σε αυτόν. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι αν τα άτομα ή οι συλλογικότητες που έχουν τα δικαιώματα πρόσβασης και αφαίρεσης μπορούν ή δεν μπορούν να έχουν κάποιο ή κάποια από τα υπόλοιπα δικαιώματα, τα οποία εγκρίνουν τη συμμετοχή σε συλλογικές δράσεις.

3.3 Ανάλυση παραμέτρων των περιουσιακών δικαιωμάτων

Για να γίνουν κατανοητές οι βασικές έννοιες της ανάλυσης των περιουσιακών δικαιωμάτων, ορθότερο θα ήταν να υπάρξει η παραδοχή ότι όλη η δραστηριότητα λαμβάνει χώρα εντός του στοιχειώδους θεσμικού πλαισίου του κλασικού φιλελεύθερου κράτους. Δηλαδή, υποθέτουμε ότι τα περιουσιακά δικαιώματα έχουν ανατεθεί σε πρόσωπα, σύμφωνα με την αρχή της ατομικής ιδιοκτησίας και ότι οι κυρώσεις αυτών μεταβιβάζονται από συγκατάθεση, σύμφωνα με την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων. Για λόγους απλούστευσης, θεωρείται επιπλέον ότι η «ιδιοκτησία» αναφέρεται μόνο σε φυσικά αντικείμενα, όπως στην παράδοση του ρωμαϊκού δικαίου, και ότι το σύστημα είναι εκείνο στο οποίο επικρατούν η ορθολογικότητα και ο ανταγωνισμός. Ωστόσο, η θετική ύπαρξη του κόστους συναλλαγών στο σύστημα αυτό σημαίνει ότι οι ιθύνοντες είναι ορθολογικοί, αλλά και ατελής. Έτσι λαμβάνονται ατομικές γνώσεις και δεξιότητες για να είναι περιορισμένη η ύπαρξη αυτού του κόστους.

Σε αυτόν τον κόσμο, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας ενός περιουσιακού στοιχείου είναι κατανοητό να αποτελείται από το δικαίωμα να το χρησιμοποιήσει κανείς, να αλλάξει τη μορφή και την ουσία του και να μεταβιβάσει όλα, ή ορισμένα μόνο, δικαιώματα επί του περιουσιακού αυτού στοιχείου, όπως είναι επιθυμητό. Το δικαίωμα της ιδιοκτησίας είναι ένα αποκλειστικό δικαίωμα, αλλά η κυριότητα δεν είναι απεριόριστη. Στο πλαίσιο αυτό, είναι σαφές ότι η ιδιοκτησία δίνει στα άτομα τη διακριτική ευχέρεια των πόρων και παρέχει μια βάση για τις ανταγωνιστικές αγορές (Eucken, 1952). Προκύπτει, επίσης, ότι οι οικονομικές αποφάσεις του κατόχου του ιδιωτικού δικαιώματος ιδιοκτησίας καθορίζεται από δύο

πλευρές: Πρώτον, υπάρχει η πλευρά της διακριτικής ευχέρειας, λόγω του περιεχομένου των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Δεύτερον, υφίσταται η (ανταγωνιστική) πλευρά της αγοράς. Αυτό που εμπλέκεται είναι η αγορά για το ίδιο ακίνητο (ανθεκτικά περιουσιακά στοιχεία, όπως γεωργικές εκτάσεις) και η αγορά για τα προϊόντα που παράγονται με τη βοήθεια της ιδιοκτησίας. Υπό συνθήκες πλήρους ιδιωτικής ιδιοκτησίας, ο κάτοχος των δικαιωμάτων έχει την επιλογή να χρησιμοποιήσει το περιουσιακό στοιχείο που ανήκει στον ίδιο, να προβεί σε μίσθωση του περιουσιακού στοιχείου ή να το πουλήσει σε κάποιον άλλο. Σε περίπτωση πώλησης, αυτό που συμβαίνει ουσιαστικά είναι η μεταφορά ενός μέρους του «πακέτου» των περιουσιακών δικαιωμάτων από το ένα άτομο στο άλλο. Επομένως, προκύπτει ότι η αξία της κάθε περιουσίας που ανταλλάσσεται, εξαρτάται (με σταθερές τις άλλες παραμέτρους) από τη δέσμη των περιουσιακών δικαιωμάτων που μπορεί να μεταφέρεται κατά τη συναλλαγή.

Η επικρατούσα δομή των περιουσιακών δικαιωμάτων σε μια κοινωνία μπορεί να κατανοηθεί ως το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών σχέσεων που χαρακτηρίζουν τη θέση του κάθε ιδιώτη σε σχέση με την αξιοποίηση των πόρων/αγαθών. Εντούτοις, από πρακτικής σκοπιάς, η κρίσιμη προϋπόθεση για την προσέγγιση των περιουσιακών δικαιωμάτων είναι να αναδειχθεί ότι το περιεχόμενο των δικαιωμάτων επηρεάζει την κατανομή και χρήση των πόρων σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και με στατιστικά προβλέψιμο τρόπο (Furubotn & Pejovich, 1972: 1139). Χωρίς μια τέτοια διαβεβαίωση, όμως, δεν θα υπάρχει δυνατότητα για την ανάπτυξη αναλυτικών, σημαντικών και εμπειρικών αναιρέσιμων προτάσεων τόσο με τις επιπτώσεις των διαφόρων συνθέσεων των δικαιωμάτων όσο και με την έκταση και τον χαρακτήρα της οικονομικής δραστηριότητας σε μια κοινωνία.

3.4 Μελέτη περίπτωσης : Σύγχρονο παράδειγμα ΗΠΑ

Για την καλύτερη κατανόηση της διαχείρισης των περιουσιακών δικαιωμάτων θα χρησιμοποιηθεί ένα σύγχρονο παράδειγμα: το σύστημα κατανομής νερού στις Η.Π.Α. (Tietenberg-Lewis). Το μέσο για την εκεί κατανομή των υδάτων διαφέρει από τη μια γεωγραφική περιοχή στην άλλη, όπως διαφέρουν και τα νομικά δόγματα με βάση τα οποία επιλύονται οι διαφωνίες. Σε αυτό το παράδειγμα η προσοχή θα εστιαστεί αφενός μεν στα συστήματα κατανομής που ισχύουν στις άνυδρες νοτιοδυτικές πολιτείες, οι οποίες πρέπει να αντιμετωπίσουν το ενδεχομένως πιο σοβαρό πρόβλημα της έλλειψης νερού, αφετέρου δε στην ανάλυση των βασικών συνιστωσών, που απορρέουν από τη διάθεση του πόρου αυτού, του νερού.

Τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης πληθυσμού στις δυτικές και νοτιοδυτικές περιοχές των Η.Π.Α., το κράτος είχε μια ελάχιστη παρουσία. Οι κάτοικοι ήταν λίγο-πολύ αυτοί που αποφάσιζαν για το δίκαιο και την τάξη. Τα περιουσιακά δικαιώματα έπαιξαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο στη μείωση των διαφωνιών σε αυτή τη δυνητικά ρευστή κατάσταση. Δεδομένου ότι το νερό ήταν ανέκαθεν ένας σημαντικός παράγοντας της ανάπτυξης μιας περιοχής, οι πρώτοι οικισμοί δημιουργούνταν συνήθως κοντά σε πηγές νερού. Τα περιουσιακά δικαιώματα που προέκυψαν, και τα οποία ονομάστηκαν «δικαιώματα γειτνίασης», κατένειμαν το δικαίωμα χρήσης του νερού στον ιδιοκτήτη της γης που βρισκόταν κοντά στην πηγή του. Αυτή ήταν μια πρακτική λύση, επειδή -χάρη στη θέση τους- οι ιδιοκτήτες αυτοί είχαν εύκολη πρόσβαση (άρα έλεγχο και αστυνόμευση) στο νερό. Επιπρόσθετα, υπήρχαν αρκετές περιοχές με πρόσβαση σε νερό, όποτε όλοι όσοι ήθελαν νερό, μπορούσαν ουσιαστικά να εξυπηρετηθούν.

Με την αύξηση του πληθυσμού και της ζήτησης της γης που προέκυψε, αυτό το σύστημα κατανομής δεν θεωρούνταν πλέον κατάλληλο. Πολλοί διασκορπίστηκαν προς εκτάσεις γης που δεν βρίσκονταν κοντά στο νερό. Οι ιδιοκτήτες αυτών των περιοχών άρχιζαν να αναζητούν μέσα προμήθειας νερού για να αυξήσουν την παραγωγικότητα της γης τους. Εδώ παρατηρείται αλλαγή στη δομή των περιουσιακών δικαιωμάτων σε κάποιο άλλο σύστημα, το οποίο θα λάμβανε σοβαρά υπόψη το θέμα της μεταβασιμότητας.

Αρχικά έγιναν προσπάθειες για να καθιερωθεί η αρχή την κυριότητα επί του νερού να την έχει η Πολιτεία. Σε όσους προέβαλαν αιτήματα, τους επιτράπηκε η χρήση και αυτό έγινε γνωστό ως «δικαίωμα χρήσης». Με κίνητρο τα κέρδη που θα μπορούσαν να αποκομίσουν στρέφοντας το νερό προς πιο πολύτιμες χρήσεις, ιδρύθηκαν ιδιωτικές εταιρίες που θα κατασκεύαζαν αρδευτικά συστήματα και θα μετέφεραν νερό από περιοχές με πλεόνασμα σε περιοχές με έλλειμμα. Εδώ συναντάται το «δικαίωμα κάρπωσης των αποτελεσμάτων του» (προς όφελος των ελλειμματικών περιοχών) και απόκτησης εισοδήματος από το αγαθό αυτό. Την καθιέρωση της αρχής της δημόσιας ιδιοκτησίας ακολούθησε σε σύντομο χρονικό διάστημα η καθιέρωση του πολιτειακού (κρατικού) ελέγχου επί των τιμών που επέβαλαν οι ιδιωτικές εταιρίες άρδευσης, θέτοντας περιορισμούς στην δυνατότητα τους για μεταφορά νερού από μια περιοχή στην άλλη (αποκλεισμός άλλων από τη χρήση του αγαθού).

Για να επιτευχθεί μια αποτελεσματική κατανομή του νερού, τα οριακά καθαρά οφέλη πρέπει να εξισωθούν σε όλες τις χρήσεις (ακόμη και αυτές που δεν αφορούν κατανάλωση) νερού («δικαίωμα αλλαγής της μορφής και των συστατικών του»). Όταν υπάρχει ένα καλά

διαρθρωμένο σύστημα περιουσιακών δικαιωμάτων, η μεταβίβαση των δικαιωμάτων (συναλλαγές), θα οδηγήσει στην βέλτιστη χρήση και άρα στην αριστοποίηση του οικονομικού συστήματος (Griffin & Hsu, 1993), όπως πολύ σωστά επισημαίνει το θεώρημα του Coase. Οι χρήστες που αποκομίζουν μικρό οριακό καθαρό όφελος από τη σημερινή κατανομή του νερού, θα πουλήσουν τα δικαιώματα τους σε εκείνους που θα μπορούσαν να αυξήσουν το καθαρό όφελος τους («δικαίωμα μεταβίβασης του αγαθού σε τρίτους»). Και οι δύο πλευρές θα βελτιώσουν με αυτόν τον τρόπο τη θέση τους. Το ποσό που εισπράττει ο πωλητής θα υπερβαίνει το καθαρό οριακό όφελος που θυσίασε, ενώ τα χρήματα που κατέβαλε ο αγοραστής θα είναι λιγότερα από την ποσότητα αξίας του νερού που εξασφάλισε.

Βλέπουμε, λοιπόν, πώς από ατομική ιδιοκτησία που ήταν στην αρχή το νερό (όποιος κατείχε τη γη με την πηγή κατείχε και το νερό), γίνεται σταδιακά κοινοτικό και αργότερα δημόσιο αγαθό, με την αύξηση του πληθυσμού και την οργάνωση της πολιτείας. Στη συνέχεια πραγματοποιείται η μεταφορά-μεταβίβαση του αγαθού σε τρίτους, η κάρπωση και απόκτηση εισοδήματος από την εταιρεία ύδρευσης, η οποία θα συσταθεί για την καλύτερη εξυπηρέτηση του δικτύου καταναλωτών και τον αποκλεισμό από τη χρήση του αγαθού όσων βρίσκονται μακριά και το κόστος εξυπηρέτησής τους θα ήταν μεγάλο για να καλυφθεί από το κράτος που ασκεί την τιμολογιακή πολιτική. Με το εν λόγω παράδειγμα αναδεικνύεται τόσο η δυνατότητα αλληλεπίδρασης όσο και η αυτοτέλεια που μπορούν να έχουν τα περιουσιακά δικαιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Περιβάλλον διαχείρισης και συστηματικού ελέγχου Περιουσιακών Δικαιωμάτων.

4.1 Εισαγωγή

Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε την αδυναμία που πολλές φορές εμφανίζει ο μηχανισμός της αγοράς να προσδιορίσει τα περιουσιακά δικαιώματα μέσω των φορέων της. Οι εξωτερικότητες κάνουν δυσμενώς ολοένα και περισσότερο την εμφάνιση τους, προκαλώντας προβλήματα άνισης κατανομής πόρων. Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά και το περιεχόμενό τους. Τέλος, επισημαίνεται ότι, εφόσον προσδιοριστούν τα περιουσιακά δικαιώματα, μπορεί να υπάρξει αποτελεσματικότητα από τους ιδιώτες.

4.2 Οργάνωση και δομές διαχείρισης περιουσιακών δικαιωμάτων

Σε ποιον ανήκει τι; Αυτό είναι ένα βασικό ερώτημα, έμπρακτα και ηθικά, που έχει υπάρξει σε όλη την ανθρώπινη ιστορία, με δεδομένη την εκδίωξη του Αδάμ και της Εύας από τον παράδεισο. Γενικά, η ύπαρξη των φυσικών αντικειμένων και των πραγμάτων απαιτεί τη ρύθμιση μεταξύ των ανθρώπων αναφορικά με την οικειοποίηση και τη χρήση τους. Πράγματι, καθιερώνονται σχέσεις συμπεριφοράς (π.χ. κατανομή της περιουσίας μεταξύ των ατόμων), που ομοιάζουν απαραίτητες μέσα σε έναν κόσμο ανεπάρκειας. Ενώ αυτή η αντίληψη φαίνεται να είναι γενικά αποδεκτή (Radbruch, 1956), το ζήτημα του κατά πόσον η ιδιοκτησία πρέπει να είναι ιδιωτική (ατομική) ή κοινωνική (συλλογική), ήταν και είναι ένα θέμα πολυσυζητημένο, που έχει συμβάλει στην τεράστια αιματοχυσία του εικοστού αιώνα (Furubotn & Richter, 2005). Η πρόσφατη κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού δεν σημαίνει και το τέλος του αγώνα ανάμεσα στους εκφραστές των φιλοσοφιών της ιδιωτικής και της κοινωνικής ιδιοκτησίας.

4.2.1. Προβλήματα περιουσιακών δικαιωμάτων - Εξωτερικότητες

Λόγω του καθορισμένου κόστους, είναι σαφές ότι ορισμένα περιουσιακά δικαιώματα δεν μπορούν να είναι απόλυτα προβλέψιμα. Για παράδειγμα, υπάρχουν εγγενείς δυσκολίες (και μεγάλα κόστη) σε κάθε προσπάθεια να κατανεύσουμε δικαιώματα στην ατμόσφαιρα ή στις ανοικτές θάλασσες. Όμως, ελλείψει των κατάλληλων δικαιωμάτων, προκύπτει το πρόβλημα των «εξωτερικών επιδράσεων». Στην πραγματικότητα, αυτό το πρόβλημα των ατομικών περιουσιακών δικαιωμάτων συνδέεται άμεσα με το πρόβλημα της «εσωτερίκευσης» των εξωτερικοτήτων.

Μια εξωτερικότητα λέγεται ότι εμφανίζεται σε καταστάσεις κατά τις οποίες η οικονομική θέση ενός ατόμου επηρεάζεται από τα άλλα άτομα σε σχέση με την κατανάλωση ή την παραγωγή (Furubotn & Richter, 2005). Πιο αναλυτικά, θα λέγαμε ότι πρόκειται για τη δραστηριότητα μιας πλευράς που επηρεάζει άμεσα την ευημερία της άλλης, κατά τρόπο που δεν μεταβιβάζεται μέσω του μηχανισμού της αγοράς. Ως εκ τούτου, οι εξωτερικότητες επηρεάζουν αρνητικά την οικονομική αποτελεσματικότητα, ή αλλιώς, η έλλειψη αγορών για τις εξωτερικότητες διαμορφώνει ένα σύστημα μακριά από την κατά Pareto αποτελεσματική κατανομή.

Οι εξωτερικότητες υφίστανται όταν -δεδομένου του υπάρχοντος ορισμού των περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights), των δικαιωμάτων δηλαδή και υποχρεώσεων εκείνων που ασκούν μια οικονομική δραστηριότητα- ο φορέας που κάνει τη ζημιά δεν είναι υποχρεωμένος να αποζημιώσει τους καταναλωτές ή τους παραγωγούς που πιθανώς να υποστούν ζημιά ως αποτέλεσμα των δραστηριοτήτων του. Η ύπαρξη εξωτερικοτήτων υποδεικνύει μια ανεπάρκεια του μηχανισμού της αγοράς, με την έννοια ότι οι επιλογές των ατόμων γίνονται με βάση τις τιμές και τα κόστη που δεν αντικατοπτρίζουν την πραγματική αξία των πόρων που χρησιμοποιούνται. Στην περίπτωση μιας βιομηχανίας που εκπέμπει καυσαέρια, ο παραγωγός θα ενεργήσει με βάση ένα κόστος της δραστηριότητάς του, το ιδιωτικό κόστος (private cost), που είναι χαμηλότερο από το κοινωνικό κόστος (social cost), δηλαδή τα συνολικά ιδιωτικά κόστη και τις ζημιές που θα υποστούν οι άλλοι. Το τελευταίο είναι αυτό που θα έπρεπε να καλύψει αν ήταν υποχρεωμένος να αποζημιώσει τη ζημιά την οποία προκαλεί στους γείτονές του. Το αποτέλεσμα είναι να έχει την τάση να αυξήσει την παραγωγή του πέρα από το επίπεδο που θα επέλεγε στη περίπτωση που θα ήταν αναγκασμένος να πληρώσει το κοινωνικό κόστος. Εξ ου και ο μηχανισμός της αγοράς δεν λειτουργεί τέλεια.

Ο μηχανισμός των τιμών, όταν υπάρχουν εξωτερικότητες, δεν μπορεί να πληροφορήσει σωστά τους φορείς λήψης αποφάσεων και αυτό κάνει τις κατανομές της ανταγωνιστικής ισορροπίας να μην έχουν την ιδιότητα του βέλτιστου. Η λύση για την αποτελεσματικότητα που προκαλούν οι εξωτερικότητες βρίσκεται στην εισαγωγή των κατάλληλων διορθωτικών μέτρων, ουσιαστικά των φόρων και των επιδοτήσεων (subsidies), που έχει αναφέρει ο Pigou. Αν σε μία καταναλωτική ή παραγωγική δραστηριότητα ένα άτομο προκαλέσει ζημιά σε άλλα, θα πρέπει να πληρώσει έναν φόρο ανάλογο με τη ζημιά που προκάλεσε, ενώ αν ωφελήσει άλλα άτομα, θα πρέπει να λάβει επιδότηση.

Η λύση που είχε συλλάβει ο Pigou και αργότερα υιοθέτησε και βελτίωσε ο Samuelson κατά τη διάρκεια του 1940, ικανοποίησε την οικονομική θεωρία (δημόσια οικονομική), της εποχής. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 κέρδισε έδαφος μία άλλη γραμμή επίθεσης ενάντια στα αξιώματα της θεωρίας του ελευθέρου εμπορίου, ξεκινώντας από την παρατήρηση ότι, για διάφορους λόγους που συνδέονται με τη διαδικασία οικονομικής μεγέθυνσης, υπάρχει σύγκρουση μεταξύ της ατομικής δράσης και της ικανοποίησης των ατομικών προτιμήσεων, η οποία μπορεί να γίνει έντονη. Το να παίρνει κανείς αυτό που θέλει και να κάνει αυτό που θέλει είναι δύο πράγματα ασύμβατα, όταν υπάρχουν μαζικά φαινόμενα κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Ας αναλογιστούμε την περίπτωση των κοινών γαιών

(commons), που ήρθε πρώτη φορά στο φως από τον Hardin στο άρθρο του «Η τραγωδία των κοινών» (1968): άτομα, το καθένα από τα οποία παρακινείται από το ιδιοτελές συμφέρον, εμπλέκονται το ένα μετά το άλλο σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορούν σε συλλογικό επίπεδο να βρεθούν σε καλύτερη κατάσταση, αν η συμπεριφορά τους υπόκειται σε περιορισμούς. Σε προσωπικό επίπεδο, όμως, κανείς δεν ενδιαφέρεται για τον αυτοπεριορισμό. Επίσης, αν αναλογιστούμε την περίπτωση των «αγαθών σχετικής θέσης» που περιγράφεται από τον Hirsch (1976). Σε τέτοιες περιπτώσεις, που γίνονται ολοένα και πιο συχνό φαινόμενο, όσο εξελίσσεται μια οικονομία, η ατομική δράση δεν αποτελεί πλέον ένα σίγουρο μέσο επίτευξης ατομικών στόχων. Περισσότερο από όλους τους άλλους, οι Hirschman (1991) και Sen (2010) έδειξαν ότι οι στόχοι αυτοί μπορούν να επιτευχθούν είτε μέσω της συλλογικής δράσης είτε μέσω της σύνδεσης της κοινωνικής δράσης με έναν ηθικό κώδικα συμπεριφοράς, έναν κώδικα πολύ πιο πλούσιο από τον εμποροκρατικό (mercantile) ηθικό κώδικα, για τον οποίο μιλούσαν ο Smith και οι κλασικοί οικονομολόγοι, με την έννοια ότι πέραν της τιμότητας και της εμπιστοσύνης, περιλαμβάνει και την φιλανθρωπία.

Επίσης οφείλουμε να αναλογιστούμε τις πολυάριθμες περιπτώσεις που περιγράφονται στο περίφημο «δίλημμα του φυλακισμένου». Υπάρχουν περιπτώσεις που ανέκυπταν τακτικά όταν εξετάζονταν δημόσια αγαθά (public goods), δηλαδή αγαθά που χαρακτηρίζονται από την απουσία ανταγωνισμού (absence of rivalry) στην κατανάλωση (ένας αριθμός ατόμων μπορεί την ίδια στιγμή να έχει ωφέλεια από ένα αγαθό, χωρίς αυτό να μειώνει την ωφέλεια κανενός ατόμου) και από την μη δυνατότητα αποκλεισμού (inexcludability) από την απόλαυση του αγαθού (αν το αγαθό είναι διαθέσιμο, δεν είναι δυνατόν ή δεν αξίζει τον κόπο να αποκλείσουμε κάποιους από την ωφέλεια που αυτό παράγει). Το παράδοξο αποτέλεσμα είναι ότι, στην περίπτωση των δημόσιων αγαθών, τα ορθολογικά υποκείμενα παρακινούνται να επιλέξουν την πορεία δράσης που δεν μεγιστοποιεί την ευημερία τους.

Λόγω της ιδιότητας του μη-ανταγωνισμού στην κατανάλωση, τα οριακά κόστη προσφοράς των κερδών ενός δημόσιου αγαθού είναι μηδενικά, με αποτέλεσμα η καλύτερη κίνηση να είναι η διαθεσιμότητά του σε ολόκληρη την κοινωνία. Αν κάθε καταναλωτής πρέπει να πληρώσει το ίδιο ποσό, τότε οι καταναλωτές με τη μικρότερη οριακή χρησιμότητα θα προτιμήσουν να μην καταναλώσουν το δημόσιο αγαθό και αυτό δεν είναι η βέλτιστη δυνατή περίπτωση, δεδομένου ότι η πρόσθετη κατανάλωση από ένα άτομο δεν αυξάνει το συνολικό κόστος. Επομένως, η συνθήκη της βελτιστοποίησης απαιτεί κάθε καταναλωτής να πληρώνει μια τιμή ίση με την οριακή του εκτίμηση -ένα αποτέλεσμα που έχει ήδη εξαχθεί από τους Wicksell και Lindahl (Silvestre, 2003).

Αυτό που καθιστά αδύνατη την επίτευξη της βέλτιστης ισορροπίας είναι το πρόβλημα του λαθρεπιβάτη (free-rider), δηλαδή η παρουσία καταναλωτών που εκμεταλλεύονται τα συλλογικά καταναλωτικά αγαθά μη συμμετέχοντας επαρκώς στη χρηματοδότησή τους.

Μια άλλη περίπτωση αποτυχίας της αγοράς (market failure) οφείλεται στην ασύμμετρη πληροφόρηση και ήρθε στο προσκήνιο από τον Akerlof (1970). Μια από τις προϋποθέσεις για τη σωστή λειτουργία των αγορών είναι η τέλεια πληροφόρηση για τα αγαθά και τις υπηρεσίες που ανταλλάσσονται. Είναι βέβαια γεγονός ότι η γνώση του πωλητή είναι συχνά μεγαλύτερη από τη γνώση του αγοραστή. Σε τέτοιες περιπτώσεις, το άτομο που κατέχει περισσότερες πληροφορίες οδηγείται από το κριτήριο του ορθολογισμού σε μία κατάσταση «ηθικού κινδύνου» (moral hazard) ή «δυσμενούς επιλογής» (adverse selection). Η περίπτωση της δυσμενούς επιλογής είναι αυτή στην οποία τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν διαφορετικές πληροφορίες σχετικά με κάποια χαρακτηριστικά της σύμβασης (π.χ. την ποιότητα του προϊόντος) γι' αυτό μιλάμε για «αφανή πληροφορία» (hidden information). Οι καταστάσεις ηθικού κινδύνου από την άλλη προκύπτουν όταν οι πιθανές συνέπειες μιας σύμβασης εξαρτώνται από την ενέργεια ενός τουλάχιστον από τα συμβαλλόμενα μέρη και όταν η ενέργεια αυτή δεν μπορεί να παρατηρηθεί απόλυτα από το άλλο μέρος. Στην περίπτωση αυτή μιλάμε για «αφανή δράση» (hidden action). Και στις δύο περιπτώσεις τα άτομα ωθούνται να δώσουν λάθος πληροφορίες -να παραβιάσουν με άλλα λόγια τον κώδικα εμπορικής ηθικής που είναι απαραίτητος για την σωστή λειτουργία της αγοράς.

Το γεγονός ότι η μη ωφελιμιστική συμπεριφορά είναι αναγκαία σε περιπτώσεις όπου το συμφέρον της αγοράς και το προσωπικό συμφέρον παράγουν ανεπιθύμητα αποτελέσματα έχει επαναφέρει την έννοια της «φιλόανθρωπης προαίρεσης» (benevolence). Η διαφορά στα αποτελέσματα που πηγάζουν από τη φιλόανθρωπη δράση και τη δράση που προκύπτει από το γνωστό μας κριτήριο του οικονομικού ορθολογισμού, μας υποχρεώνει να αναθεωρήσουμε το τελευταίο: τι είδους ορθολογισμός είναι αυτός που μας οδηγεί σε αποτελέσματα που δεν είναι «άριστα»; Κυρίως προκαλεί σοβαρές αμφιβολίες για τη λογική δυνατότητα διαχωρισμού των κρίσεων του ορθολογισμού, οι οποίες είχαν ως αρχικό σκοπό να αποτελέσουν κρίσεις για τη σχέση μεταξύ επιλογών και προτιμήσεων, από τις ηθικές κρίσεις, που σκόπευαν να αποτελέσουν κρίσεις επί των ιδίων προτιμήσεων.

4.2.2. Κατανομή –Υποκείμενο απόδοσης δικαιωμάτων

Ο Ronald Coase πρότεινε έναν εναλλακτικό τρόπο αντιμετώπισης του προβλήματος των εξωτερικοτήτων, των δημόσιων αγαθών και των ασυμμετριών πληροφόρησης στο διάσημο άρθρο του «Το πρόβλημα του κοινωνικού κόστους» (1960): Όταν υπάρχει τέλεια πληροφόρηση από πλευράς των φορέων και όταν δεν υπάρχουν κόστη συναλλαγής, οι συνέπειες των εξωτερικοτήτων, των ασυμμετριών και των δημόσιων αγαθών, μπορούν να διορθωθούν μέσω της ίδιας της αγοράς, χωρίς να χρειάζονται άλλες μορφές οργάνωσης. Για την ακρίβεια, ο Coase απέδειξε ότι, αν τα συμβαλλόμενα μέρη είναι πραγματικά σε θέση να διαπραγματευτούν, μπορεί να επιτευχθεί η άριστη κατανομή των πόρων ανεξάρτητα από την αρχική κατανομή των περιουσιακών δικαιωμάτων (property rights) και χωρίς κρατική παρέμβαση. Είναι ξεκάθαρο ότι το θεώρημα του Coase βασίζεται στην ιδέα πως τα άτομα μπορούν να χρησιμοποιήσουν ελεύθερα τα περιουσιακά δικαιώματά τους ως αντικείμενο διαπραγμάτευσης, σαν να είναι οποιοδήποτε άλλο αγαθό. Επίσης, δηλώνει ότι, αν τα πάντα είναι διαπραγματεύσιμα, συμπεριλαμβανομένων των περιουσιακών δικαιωμάτων, τότε διασφαλίζεται η κατά Pareto αποτελεσματικότητα, όποια και αν είναι η δομή ιδιοκτησίας, στην βάση της οποίας ενεργούν τα υποκείμενα. Το μόνο που απαιτείται είναι η ξεκάθαρη διαμόρφωση των περιουσιακών δικαιωμάτων και η απουσία εμποδίων στις συναλλαγές (δηλαδή μηδενικά ή έστω χαμηλά κόστη συναλλαγής), ενώ δεν απαιτείται ούτε οι φορείς να είναι αποδέκτες τιμών αλλά ούτε και η υπόθεση των πλήρων αγορών.

Οι Alchian και Demsetz (1972), ακόμα, αναφέρουν την αποτελεσματικότητα, τις συνέπειες που έχουν οι εναλλακτικές δομές περιουσιακών δικαιωμάτων στις κοινωνικές κατανομές και επιχειρούν να εξηγήσουν -με βάση ένα κριτήριο αποτελεσματικότητας- ποια δομή δικαιωμάτων καθορίζεται ενδογενώς σε μια κοινωνία, ξεκινώντας από μια δεδομένη αρχική κατάσταση.

Η βασική ιδέα που κρύβεται πίσω από την έρευνα αυτή είναι ότι, στις σχέσεις συναλλαγής αγαθών και υπηρεσιών, δεν είναι τα αγαθά και οι υπηρεσίες που προκαλούν ευχαρίστηση (χρησιμότητα) και που δίνουν σημασία στην ανταλλαγή. Αυτό που πραγματικά μετράει, που ουσιαστικά δίνει την ευχαρίστηση, δεν το αγαθό ή η υπηρεσία, αλλά τα δικαιώματα που αποκτά κανείς και οι δυνατότητες που σου δίνουν αυτά επί των υποκειμένων της συναλλαγής. Αυτό οδηγεί σε μια θεώρηση της συναλλαγής ως ανταλλαγής περιουσιακών δικαιωμάτων: η αξία που προσδίδει ένα υποκείμενο σε έναν πόρο εξαρτάται από τα περιουσιακά δικαιώματα που αυτός ο πόρος του δίνει τη δυνατότητα να κατέχει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: Μελέτη περίπτωσης: Περιουσιακά Δικαιώματα στην Καινή Διαθήκη.

5.1 Εισαγωγή

5.1.1. Πολιτικές συνθήκες και επιδράσεις στην εποχή της Καινής Διαθήκης

Για την καλύτερη κατανόηση της ουσιαστικής οργάνωσης της διοίκησης, άρα και των θεμάτων της ιδιοκτησίας, θα πρέπει να διατηρούμε κατά νου, ότι ο Εβραϊκός λαός στην εποχή της Καινής Διαθήκης έχει δεχθεί και διάφορες επιδράσεις από άλλους λαούς. Έτσι, αρχικά βρίσκεται υπό Ρωμαϊκή κατοχή, έχοντας μεν εξασφαλίσει προνόμια διοικητικά και θρησκευτικά, αλλά με το Ρωμαϊκό δίκαιο και την οργάνωση του κράτους να κατέχουν σημαντικό ρόλο. Από την άλλη, έχει προηγηθεί μια μακροχρόνια συνύπαρξη με τους Αιγυπτίους, όταν από το 1600 έως το 1200 π.Χ. βρίσκονταν υπό Αιγυπτιακή «αιχμαλωσία», ενώ -όπως ήταν φυσικό- μετά την έξοδο από την Αίγυπτο και την εγκατάστασή τους στη «Γη της Επαγγελίας» δέχθηκαν επιδράσεις και από τους λαούς που κατοικούσαν σε αυτήν την περιοχή, όπως π.χ. Φιλισταίους, Βαβυλώνιους. Εξάλλου, κατά κοινή ομολογία των αρχαιολόγων, πολλά είναι τα κοινά σημεία μεταξύ του Κώδικα του Χαμουραμπί και του Μωσαϊκού νόμου.

Πιο συγκεκριμένα, στην Αίγυπτο όλη η γη (ακίνητα, εκτάσεις γης) ανήκε στον Φαραώ ή στους ναούς και οι Ισραηλίτες έμεναν έκπληκτοι από αυτό το ιδιοκτησιακό καθεστώς, το οποίο ήταν διαφορετικό από το δικό τους (Γεν.47,20-26). Στη Μεσοποταμία, ο βασιλιάς και τα ιερά είχαν υπό την κατοχή τους τις μεγαλύτερες εκτάσεις γης. Εντούτοις, πολύ παλιά κείμενα δηλώνουν ότι κοινότητες, οικογένειες ή και άτομα είχαν υπό την κατοχή τους κάποιες περιοχές, τις οποίες ακόμη και ο βασιλιάς δεν μπορούσε να τις αποκτήσει, πάρα μόνο αγοράζοντάς τες (Καϊμάκης, 2000).

Στο Ισραήλ, η ιδέα αυτή εμφανίζεται τοποθετημένη σ' ένα θεολογικό πλαίσιο. Ο Θεός, ο Γιαχβέ, είναι ο μοναδικός αληθινός βασιλιάς του Ισραήλ και είναι και ο μόνος κύριος της γης. Η αγία γη είναι «η περιουσία του Γιαχβέ», «η γη του Γιαχβέ», είναι η χώρα που έχει υποσχεθεί στους πατριάρχες, την οποία κατέλαβε και έδωσε στον λαό του. Γι' αυτό και ο Θεός έχει απόλυτα δικαιώματα πάνω σ' ολόκληρη τη γη και ο θρησκευτικός νόμος καθορίζει τα δικαιώματα των ανθρώπων. Έτσι, για παράδειγμα, δίνεται το δικαίωμα στον φτωχό να μαζέψει τα στάχυα που μένουν στο χωράφι μετά τον θερισμό, επιτρέπεται σε κάθε περστικό να ικανοποιήσει την πείνα του διασχίζοντας κάποιο χωράφι ή αμπελώνα και

επιβάλλεται ετήσια δεκάτη για τον Γιαχβέ, που εισπράττεται από τους λευίτες, καθώς και δεκάτη της τρίτης χρονιάς, που προορίζεται για τους φτωχούς (Καϊμάκης, 2000).

5.1.2. Το πνεύμα της Καινής Διαθήκης

Σε αντίθεση με την Παλαιά Διαθήκη, όπου έχουμε την παράθεση Νομολογίας, Μωσαϊκός Νόμος, που ρυθμίζει τη συμπεριφορά και τις λεπτομέρειες της ζωής των ανθρώπων στην καθημερινότητά τους (Ποινικό και Αστικό Δίκαιο, θέματα Λατρείας, κ.λπ.) σύμφωνα με ένα μέτρο δικαιοσύνης που θα απέτρεπε την παρανομία, φοβίζοντας με την επικείμενη τιμωρία τους επίδοξους παραβάτες και ικανοποιώντας έτσι το θέλημα του Θεού για αποχή από την αμαρτία, όπως το γνωστό: «ὄφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος» (Εξ. 21,23-25, Λευιτ. 24, 20-21, Δευτ. 19, 18-21), στην Καινή Διαθήκη δεν υπάρχει κάποιος «επίσημος κανονισμός» που θα καθορίσει την καθημερινότητα και τις σχέσεις των ανθρώπων. Ο νόμος που εγκαθίσταται με το κήρυγμα του Χριστού είναι η αγάπη προς τον Θεό και τον συνάνθρωπο. Και αν ακόμα δεν μπορούμε να καταλάβουμε το νόημα του όρου της αγάπης, που φτάνει και στο σημείο της αγάπης προς τον εχθρό, ίσως μπορούμε να αρκεστούμε σ' αυτό που ονομάστηκε «χρυσός κανόνας συμπεριφοράς»: «**Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως**» (Λκ. στ' 31), δηλαδή: «όπως θέλετε να σας συμπεριφέρονται και να σας κάνουν οι άνθρωποι, έτσι ακριβώς να συμπεριφέρεστε κι εσείς σ' αυτού και να τους κάνετε τα ίδια». Βέβαια, στα κείμενα των Ευαγγελίων της Καινής Διαθήκης και στο βιβλίο των «Πράξεων των Αποστόλων» συναντώνται και στοιχεία της καθημερινότητας των ανθρώπων της εποχής, όπως και περιγραφές σχέσεων, ενώ στις επιστολές των αποστόλων προς πρόσωπα και εκκλησίες υπάρχουν κυρίως προτάσεις συμπεριφοράς, οι οποίες άπτονται και των θεμάτων ιδιοκτησίας και της διαχείρισής αυτής. Αυτά θα παρουσιαστούν στο παρόν κεφάλαιο.

5.2 Ανάλυση παραμέτρων «Υλικά αγαθά, ανθρώπινα δικαιώματα» στην Καινή Διαθήκη.

Στην παράγραφο αυτή, θα παρακολουθήσουμε μια σειρά περιουσιακών δικαιωμάτων επί κινητής και ακίνητης περιουσίας, επί της «ελευθερίας και της διαθέσεως» του ανθρώπου, δηλαδή, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και επί κοινών που γίνονται αποδεκτά από το σύνολο της κοινωνίας και αποτελούν μέρος του δικαίου.

Από τη στιγμή της γέννησης του Χριστού έχουμε αναφορές στην ύπαρξη ποιμένων που φρόντιζαν κοπάδια ζώων (Λκ. β' 8), στην παρουσία των Μάγων που κατέχουν θησαυρούς (θησαυροφυλάκια), όπου φυλάσσουν και μεταφέρουν περιουσιακά στοιχεία, πολύτιμους λίθους, μέταλλα κ.λπ.: «ἀνοίξαντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν προσήνεγκαν αὐτῷ δῶρα, χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν» (Μτθ. β' 11). Παραπλήσιες αναφορές υπάρχουν και σε άλλα σημεία, όπου φαίνεται η ιδιοκτησία σε ζώα «ἀγέλη χοίρων πολλῶν βοσκομένη» (Μτθ. η' 30) και πολύτιμα υλικά «μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν» (Μτθ. ι' 9), καθώς και σε χρήματα, τα οποία ήταν και συνδυασμός αξίας της μάζας υλικού – αγοραστικής δύναμης, (δραχμές) και όχι μόνο μια αξία αναφοράς (Λκ. ιε' 8-10).

Στο ίδιο πλαίσιο, έχουμε και την αναφορά ιδιοκτησίας στα υλικά στοιχεία που αποτελούν το μέσο για την άσκηση εργασίας κάποιων ανθρώπων, όπως τα δίχτυα και οι βάρκες των ψαράδων, «ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ Ζεβεδαίου τοῦ πατρὸς αὐτῶν καταρτίζοντας τὰ δίκτυα αὐτῶν» (Μτθ. δ' 21), οι αξίνες των εργατῶν γης, τα όπλα των στρατιωτῶν, τα τραπέζια των εμπορῶν και τα εμπορεύματά τους (περιστέρια, νομίσματα ἄλλων περιοχῶν, αρωματικά έλαια, λάδι για λυχνάρια κ.λπ.) τα οποία αποτελούν κινητή αξία.

Αντίστοιχα κινητή αξία αποτελεί και καθετί που φέρει ο άνθρωπος πάνω του, από τα κοσμήματα, π.χ. δαχτυλίδι ασώτου (Λκ. ιε' 22) μέχρι τα ενδύματά του, τα οποία υπάρχουν περιπτώσεις είτε που κοστολογούνται ως ένδειξη κοινωνικής τάξεως, «καὶ περὶ ἐνδύματος τί μεριμνᾶτε; καταμάθετε τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ πῶς αὐξάνει· οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νήθει· λέγω δὲ ὑμῖν ὅτι οὐδὲ Σολομὼν ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλετο ὡς ἐν τούτων.» (Μτθ. στ' 28-29), είτε που γίνονται αντικείμενο συναλλαγῆς ή αποζημίωσης, όπως στην περίπτωση ενός καταδίκου σε θάνατο, «σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βαλόντες κλῆρον» (Μτθ. κζ' 35).

Στην κινητή περιουσία, τουλάχιστον την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, την οποία και περιγράφουν τα κείμενα της Καινῆς Διαθήκης, συγκαταλέγεται και **η κτήση των δούλων**, ανθρώπων δηλαδή που έχαναν την ελευθερία τους και αποτελούσαν κτήμα κάποιου ἄλλου ἀνθρώπου, ο οποίος είχε δικαίωμα να αποφασίζει για αυτούς: «καὶ γὰρ ἐγὼ ἄνθρωπός εἰμι ὑπὸ ἐξουσίαν, ἔχων ὑπ' ἐμαυτὸν στρατιώτας, καὶ λέγω τούτῳ, πορεύθητι, καὶ πορεύεται, καὶ ἄλλῳ, ἔρχου, καὶ ἔρχεται, καὶ τῷ δούλῳ μου, ποίησον τοῦτο, καὶ ποιεῖ.» (Μτθ. η' 9). Τη δυνατότητα μέτρησης της ἀνθρώπινης ελευθερίας με οικονομικούς ὅρους μπορούμε να δούμε μέσα από το κείμενο της Κ.Δ. στο Ευαγγέλιο του Ματθαίου (κεφ. ιη' 25), όπου ο

δανειστής για να εισπράξει το δάνειό του πωλεί τη σύζυγό και τα παιδιά του δανειολήπτη, αφού και αυτά αποτελούν κατά κάποιο τρόπο «περιουσιακά στοιχεία του».

Με αφορμή την αναφορά στα «ανθρώπινα δικαιώματα», μπορούμε να επισημάνουμε και την περίπτωση της καταδίκης κάποιου σε θάνατο (Μτθ. κστ' 4), όπου -πέραν της απώλειας αυτού του ιδίου του δικαιώματος της ζωής- έχουμε και την απώλεια επί παντός περιουσιακού στοιχείου, ακόμη και, όπως προαναφέραμε, αυτού του ιματισμού (Ιω. ιθ' 23), καθώς και την περίπτωση των ασθενών από λέπρα, που υποχρεώνονταν να εγκαταλείψουν το σπίτι τους και να ζουν αποκομμένοι από το κοινωνικό σύνολο και με προφύλαξη, ώστε να μην μεταδώσουν τη νόσο.

Η δικαιοδοσία των ανθρώπων της εποχής της Καινής Διαθήκης επεκτείνεται και επί των ακινήτων, τα οποία προορίζονται για ποικίλες χρήσεις. Έτσι, έχουμε την κτήση επί της γης με σκοπό την καλλιέργεια, αγροί – κτήματα – αμπελώνες (Μτθ, ιθ' 22, Μτθ ικα' 33), με σκοπό την κτίση οικίας (Μτθ, ζ' 24), ακόμη και την κτήση μνήματος για την ταφή νεκρών (Μτθ, κζ' 60). Επίσης, έχουμε την ιδιοκτησία επί ακινήτων που προσφέρονται για επαγγελματική χρήση, όπως στάβλοι, πανδοχεία (Λκ. β' 7, Λκ. ι' 34) και αποθήκες (Λκ. ιβ' 17-18).

Στα ακίνητα που αναφέρονται στην Καινή Διαθήκη θα πρέπει να σημειώσουμε και αυτά που τελούσαν υπό ιδιόμορφο ιδιοκτησιακό καθεστώς. Έτσι, υπάρχουν κτήρια που ανήκουν στην Ρωμαϊκή κυριαρχία (πραιτόριο) και χρησιμοποιούνται από το κράτος για την άσκηση της πολιτικής και δικαστικής εξουσίας. Ο Ναός του Σολομώντα με τους χώρους του στα Ιεροσόλυμα και οι συναγωγές, σε κάθε πόλη της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που υπήρχε Εβραϊκή Κοινότητα, τα οποία θα μπορούσαμε να πούμε ότι αποτελούν κοινόκτητους πόρους, δεδομένου ότι ανήκαν και διαχειρίζονταν από την κατά τόπους θρησκευτική κοινότητα και με συγκεκριμένο τρόπο, από εξουσιοδοτημένα άτομα, όπως ο Αρχιερέας και το Συμβούλιο στο Ναό (Μτθ. ιβ' 4) και ο Αρχισυνάγωγος στις συναγωγές. Μάλιστα, ειδικά για τον Ναό, υπάρχει και η κινητή και ακίνητη περιουσία αυτού, που προέρχεται από προσφορές πιστών (κορβάν-δώρο-τάμα, Μρκ, ζ' 11-13) προς τον Θεό (και τα οποία πλέον δεν μπορεί να τα χρησιμοποιήσει κάποιος προς δικό του όφελος) ή από τον νόμο της Παλαιάς Διαθήκης για τη «δεκάτη», τη φορολογία υπέρ του Ναού στο 10% της παραγωγής ή των εισοδημάτων: «Ἀποδεκατοῦτε τό ἡδύοσμον καί τό ἄνηθον καί τό κύμινον» (Μτθ. κβ' 23), «ἀποδεκατῶ πάντα ὅσα κτῶμαι» (Λκ. ιη' 11).

Στους κοινόκτητους πόρους θα πρέπει να συμπεριλάβουμε τις δεξαμενές [π.χ. Βηθεσδά (Ιω. ε' 2), Σιλωάμ (Ιω. θ' 7)] και τα πηγάδια, όπως αυτό που περιγράφεται στο Ευαγγέλιο του Ιωάννη (δ' 12), στην πόλη Συχάρ της Σαμάριας, από όπου οι κάτοικοι της πόλεως αντλούσαν νερό για χρήση.

Μια ακόμη ιδιαίτερη περίπτωση που αναφέρεται στην Καινή Διαθήκη, είναι και αυτή κατά την οποία η θρησκευτική ηγεσία φροντίζει για την απόκτηση χώρου (αγορά οικοπέδου), ο οποίος θα χρησιμοποιηθεί για την ταφή των ξένων, δηλαδή των επισκεπτών και προσκυνητών της Ιερουσαλήμ, που αποθνήσκουν μακριά από τον τόπο διαμονής τους (Μτθ. κζ' 7).

Αντίστοιχα, υπάρχει κοινό ταμείο για την ομάδα των μαθητών του Χριστού, που διαχειρίζεται τα χρήματα τόσο της συντήρησής τους όσο και των απαραίτητων για την προσφορά βοήθειας σε άλλους ανθρώπους (Ιω. ιβ' 6 & Ιω. ιγ' 29).

Από τα στοιχεία που μπορούμε να συλλέξουμε από τη μελέτη της Καινής Διαθήκης, θα μας επιτρεπόταν να πούμε πως η θάλασσα της Γαλιλαίας (Λίμνη Γενησαρέτ ή Τιβεριάδα) εντάσσεται στους ανοιχτούς πόρους, όπου ο καθένας θα μπορούσε να ψαρέψει ή να αντλήσει νερό ή να ποτίσει τα ζώα του.

Σε όλα τα προηγούμενα παραδείγματα περιουσιακών δικαιωμάτων έχουμε την ύπαρξη δικαιωμάτων επί υλικών αντικειμένων και στοιχείων. Φυσικά, στην εποχή εκείνη δεν θα μπορούσε να υπάρχει προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων με τη σημερινή μορφή της, εντούτοις εμφανίζεται κάποια μορφή δικαιωμάτων επί άυλων στοιχείων, τα οποία εμπλέκονται με ανθρώπινα δικαιώματα, πέραν αυτού της ελευθερίας. Έτσι, εμφανίζονται περιπτώσεις μεταβίβασης ή αίτησης για μεταβίβαση δικαιωμάτων εξουσίας, τα οποία την εποχή εκείνη θεωρούνταν ως ένα είδος περιουσιακού δικαιώματος, αφού η εξουσία είχε άμεσο αντίκτυπο τόσο στην απόκτηση δικαιωμάτων όσο και σε υλικά στοιχεία. Βρίσκουμε, λοιπόν, τη μεταβίβαση της θεσμικής εξουσίας της βασιλείας για τους Εβραίους, «ἀκούσας δὲ ὅτι Ἀρχέλαος βασιλεύει ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρώδου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ» (Μτθ. β' 22), η οποία -λόγω της Ρωμαϊκής κατοχής- δεν είχε ιδιαίτερη διοικητική δύναμη, ενώ οι δύο μαθητές του Χριστού, Ιάκωβος και Ιωάννης, ζητούν από τον Κύριο να τους καταστήσει «αντιβασιλείς» στη βασιλεία Του (Μτθ. κ' 21), θεωρώντας ότι αυτή θα είναι επίγεια.

Αντίστοιχα, σημειώνεται αναφορά και στα θρησκευτικά δικαιώματα, κυρίως στην προσπάθεια διαφύλαξής τους είτε από πιθανό αποκλεισμό είτε από στέρησή τους, ως μορφή τιμωρίας. Έτσι, ο Χριστός «αρνείται» τη βοήθεια στη Χαναναία γυναίκα, «οὐκ ἀπεστάλην εἰ

μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ» (Μτθ. ιε' 24), γιατί είναι από άλλη εθνική και θρησκευτική κοινότητα, άρα δεν έχει τα ίδια δικαιώματα με τους Εβραίους. Η Σαμαρείτιδα, ακόμα, απορεί πώς ο Χριστός ζητά νερό από αυτήν και συζητά μαζί της (Ιω. δ' 9), αφού ανήκει σε άλλη θρησκευτική και εθνική ομάδα, ενώ οι γονεῖς του τυφλού που θεραπεύτηκε από τον Χριστό απειλούνται να γίνουν αποσυνάγωγοι (Ιω. θ' 22), να διαγραφούν δηλαδή από τη θρησκευτική ομάδα και κοινότητα και να χάσουν κάθε πολιτικό και κοινωνικό δικαίωμα, γιατί θα διακήρυτταν πίστη σε κάτι μη αποδεκτό από την κοινότητα. Οι ίδιοι οι μαθητές του Χριστού, προασπιζόμενοι τα δικαιώματα που τους έδινε η σχέση τους μαζί Του (διδασκάλου και μαθητών), εμποδίζουν και απαγορεύουν όσους κάνουν θαύματα στο όνομα του Χριστού, γιατί δεν είναι μέλη της ομάδας των μαθητών και δεν ακολουθούν την ομάδα αυτή: «Απεκρίθη αὐτῷ ὁ Ἰωάννης λέγων· διδάσκαλε, εἶδομέν τινα ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐκβάλλοντα δαιμόνια, ὧς οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν, καὶ ἐκωλύσαμεν αὐτόν, ὅτι οὐκ ἀκολουθεῖ ἡμῖν.» (Μρκ. θ' 38).

Πέρα από τα θρησκευτικά δικαιώματα, τα οποία μπορούσε να αποκτήσει κάποιος που θα ακολουθούσε την πίστη των Εβραίων ως προσήλυτος δεχόμενος την περιτομή, έχουμε και τα πολιτικά δικαιώματα, τα οποία μεταβιβάζονταν κληρονομικά, με την καταγωγή από κάποια από τις δώδεκα φυλές, όπως αναφέρει ο Απόστολος Παύλος για τον εαυτό του: «περιτομῇ ὀκταήμερος, ἐκ γένους Ἰσραὴλ, φυλῆς Βενιαμίν, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος» (Φιλιπ. γ' 5). Βέβαια, για την εποχή της Καινῆς Διαθήκης τα πολιτικά δικαιώματα με ιδιαίτερη αξία ήταν αυτά του Ρωμαίου πολίτη, τα οποία είτε κληρονομούνταν από τον πατέρα, είτε αγοράζονταν (Πραξ. ιστ' 38-39, κβ' 25). Έτσι, ο Ρωμαῖος πολίτης είχε τη δυνατότητα να επικαλεστεί το όνομα του Καίσαρα για να εκδικάσει εκείνος τις υποθέσεις του, τη στιγμή που τα δικαστήρια ή οι αρχές δεν μπορούσαν να βγάλουν απόφαση ή να τον τιμωρήσουν χωρίς να επιτρέψουν στον Ρωμαῖο πολίτη να απολογηθεί για όσα κατηγορούταν: «ὁ δὲ Παῦλος ἔφη πρὸς αὐτούς· δείραντες ἡμᾶς δημοσίᾳ ἀκατακρίτους, ἀνθρώπους Ῥωμαίους ὑπάρχοντας, ἔβαλον εἰς φυλακὴν· καὶ νῦν λάθρα ἡμᾶς ἐκβάλλουσιν; οὐ γάρ, ἀλλὰ ἐλθόντες αὐτοὶ ἡμᾶς ἐξαγαγέτωσαν. ἀνήγγειλαν δὲ τοῖς στρατηγοῖς οἱ ραβδούχοι τὰ ῥήματα ταῦτα· καὶ ἐφοβήθησαν ἀκούσαντες ὅτι Ῥωμαῖοί εἰσι, καὶ ἐλθόντες παρεκάλεσαν αὐτούς, καὶ ἐξαγαγόντες ἡρώτων ἐξελθεῖν τῆς πόλεως». Ήταν, λοιπόν, αδιανόητο –όπως γίνεται αντιληπτό από το παραπάνω απόσπασμα- να ατιμαστεί δημόσια Ρωμαῖος Πολίτης και τιμωρούνταν αυστηρά αυτός που θα τον κακομεταχειριζόταν. Ιδιαίτερα δικαιώματα είχαν, επίσης, και όσοι κατείχαν την ιδιότητα του Αθηναίου πολίτη (Πραξ. ιζ 21) και συμμετείχαν στη κοινά της πόλεως.

Ταυτόχρονα με τους πολίτες, οι οποίοι αποφάσιζαν για τα κοινά της πόλης τους, βλέπουμε και την ύπαρξη και λειτουργία εμπορικών ή κλαδικών συντεχνιών, όπως αυτή των αργυροχόων στην Έφεσο, που προασπίζεται τα επαγγελματικά της δικαιώματα, διαδηλώνει, καταγγέλλει, συμμετέχει στα δικαστήρια και στις συνελεύσεις του λαού: «Δημήτριος γάρ τις ὀνόματι, ἄργυροκόπος, ποιῶν ναοὺς ἄργυροῦς Ἄρτεμιδος παρείχετο τοῖς τεχνίταις ἐργασίαν οὐκ ὀλίγην· οὗς συναθροίσας καὶ τοὺς περὶ τὰ τοιαῦτα ἐργάτας....» (Πραξ. ιθ' 23-40).

Ο Απόστολος Παύλος στην προς Ρωμαίους επιστολή του, υπερασπίζεται τα δικαιώματα του εργαζομένου, λέγοντας πως ο μισθός αυτού δεν αποτελεί χάρη προς τον εργαζόμενο, αλλά χρέος που του οφείλεται (Ρωμ. δ' 4). Και αλλού, υπερασπιζόμενος το δίκαιο των εργαζομένων και των δούλων, προτρέπει τους εργοδότες να προσφέρουν «τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα» (Κολοσ. δ' 1), δηλαδή να τους ανταμείβουν ανάλογα με τους κόπους τους.

Την αμοιβή από την κοινωνία και των πνευματικών εργατών και ηγετών, που το έργο τους δεν είναι προϊόν χειρωνακτικής εργασίας και δεν μετράται εύκολα, αλλά έχει πνευματική υφή, υπερασπίζεται η Καινή Διαθήκη: «οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα» (Α' Τιμ ε' 18, Α' Κορ. θ' 9-10 & Λκ. ι' 7). Και είναι ο ίδιος ο Παύλος, απευθυνόμενος στους Θεσσαλονικείς που θέλησαν να «περιμένουν» τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού χωρίς να εργάζονται, που τους επιπλήττει, λέγοντας πως όποιος δεν θέλει να εργάζεται δεν πρέπει και να τρώει (Β' Θεσ. γ' 10-12), προτρέποντας τους πιστούς να εργάζονται και να ζουν με τον μισθό που θα αποκτούν με τον κόπο τους. Εκτός από το προηγούμενο αρνητικό παράδειγμα, υπάρχει και αυτό της υπέρβασης των δικαιωμάτων που δίνει η εργασία κάποιων, αδικώντας τους ασθενέστερους. Ο λόγος για τους τελώνες, οι οποίοι συγκέντρωναν τους φόρους από τους πολίτες για το κράτος, αλλά συνήθως -κάνοντας κατάχρηση της θέσεώς τους- εισέπρατταν περισσότερα, τα οποία και καρπώνονταν οι ίδιοι (Λκ. γ' 13 & ιθ' 8).

Στην κατηγορία των «ανθρωπίνων δικαιωμάτων» θα μπορούσαμε να εντάξουμε και μια υποκατηγορία ακόμη, αυτή των δικανικών δικαιωμάτων. Έτσι, ο νόμος προέβλεπε την απολογία του κατηγορουμένου, «μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ παρ' αὐτοῦ πρότερον καὶ γνῶ τί ποιεῖ» (Ιωάν. ζ' 51), πριν από την έκδοση της απόφασης, ενώ για την ισχύ της όποιας απόφασης δεν αρκεί η μαρτυρία ενός μόνο, αλλά: «ἐν τῷ νόμῳ δὲ τῷ ὑμετέρῳ γέγραπται ὅτι δύο ἄνθρώπων ἡ μαρτυρία ἀληθὴς ἐστίν» (Ιωαν. η' 17), δηλαδή πρέπει να υπάρχουν τουλάχιστον δύο μαρτυρίες. Ο Απόστολος Παύλος στην Α' προς Κορινθίους επιστολή του αποδοκιμάζει τους χριστιανούς που καταφεύγουν στα δικαστήρια για να λύσουν τις διαφορές τους με άλλους χριστιανούς, γιατί αποδεικνύουν έλλειψη ηθικής,

ενώ στην ανάγκη θα μπορούσαν να ζητήσουν την κρίση και τη γνώμη άλλων χριστιανών επί του εκδικαζομένου θέματος και όχι να καταφεύγουν σε δικαστήρια, όπου δίκαιαν ειδωλολάτρες δικαστές.

Στο θεοκρατικό σύστημα δικαιοσύνης του Εβραϊκού λαού δινόταν η δυνατότητα σε μια ομάδα ανδρών να συνασπιστεί με θρησκευτικό υπόβαθρο, χρησιμοποιώντας θρησκευτικούς όρκους για τη διατήρηση της ενότητας και της μυστικότητας, έχοντας ως σκοπό την τιμωρία ενός αποστάτη και «αιρετικού», όπως θεωρούνταν ο Παύλος, και να επιβάλει την τιμωρία αυτοδίκαια (Πραξ. κγ' 12-15).

Στο ίδιο αυτό κομμάτι των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αξίζει να δούμε τι ίσχυε και μέσα στην οικογένεια και στον θεσμό του γάμου. Η θέση της γυναίκας στην οικογένεια παρέπεμπε πολλές φορές στην έννοια της ιδιοκτησίας της από τον άνδρα, αφού εκείνος μόνον είχε δικαίωμα να την χωρίσει: «ἐπέτρεψε Μωϋσῆς βιβλίον ἀποστασίου γράψαι καὶ ἀπολῦσαι» (Μρκ. ι' 4). Υποχρεούταν, ακόμα, να γεννήσει απόγονο της οικογένειας και για τον λόγο αυτόν, αν πέθαινε ο σύζυγός της χωρίς να προλάβει να τεκνοποιήσει, γινόταν αυτόματα σύζυγος του αδελφού του (Λκ. κ' 28). Στην περίπτωση που κάποια γυναίκα συλλαμβανόταν με την κατηγορία της μοιχείας, καταδικαζόταν σε θάνατο, και μάλιστα δια λιθοβολισμού, με συνοπτικές διαδικασίες: «αὕτη ἡ γυνὴ κατείληπται ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη· καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἡμῶν Μωϋσῆς ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθάζειν» (Ιωάν. η' 4).

Ιδιαίτερα δικαιώματα αποκτούσε ο υιός (ή ο πρωτότοκος υιός, στην περίπτωση που υπήρχαν και άλλοι) της οικογένειας επί της περιουσίας της οικογένειας, «οὐκέτι εἶ δοῦλος, ἀλλ' υἱός· εἶ δὲ υἱός, καὶ κληρονόμος» (Γαλ. δ' 7), δεδομένου ότι υπήρχε από την Παλαιά Διαθήκη μια σχετική νομολογία για τα δικαιώματα γάμου και οικογενείας. Έτσι, τα αγόρια θα ήταν οι κύριοι κληρονόμοι της οικογένειας (Μρκ. ιβ' 7), αφού αυτοί θα ήταν και οι συνεχιστές της οικογένειας (βλ. και παραβολή Ασώτου, Λκ. ιε' 12-31). Αν η μεταβίβαση στα παιδιά γινόταν όσο αυτά ήταν ανήλικα, δεν είχαν ουσιαστικά δικαιώματα επί της κληρονομιάς, αφού θα βρίσκονταν υπό επιτροπεία: «ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ κληρονόμος νήπιός ἐστιν, οὐδὲν διαφέρει δούλου, κύριος πάντων ὢν, ἀλλὰ ὑπὸ ἐπιτρόπους ἐστὶ καὶ οἰκονόμους» (Γαλ. δ' 1-2).

Οι γονεῖς παιδιῶν είχαν το δικαίωμα να καρπώνονται την τιμή και τον σεβασμό των παιδιῶν τους σύμφωνα με τον νόμο του Δευτερονομίου, τη γνωστή μας εντολή: «Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς» (Εφεσ. Στ' 2-3), στην οποία υπήρχε η υπόσχεση της ανταπόδοσης από τον Θεό. Επομένως, η τιμή στους γονεῖς δεν προερχόταν υπό την απειλή τιμωρίας, αλλά από την υπόσχεση επιβράβευσης.

5.3 Διαχωρισμός των περιουσιακών δικαιωμάτων στην Καινή Διαθήκη

Προσεγγίζοντας κάποιες από τις αναφορές περί περιουσιακών δικαιωμάτων που γίνονται στην Καινή Διαθήκη, με τη σειρά που αυτές συναντώνται, θα μπορούσαμε αρχικά να επισημάνουμε δικαίωμα αλλαγής της μορφής (δηλαδή διαχείρισης) στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (γ' 10), όπου αναφέρεται: «ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται», δηλαδή το τσεκούρι είναι πλέον κοντά (έφθασε) προκειμένου να κόψει και να πετάξει στο πυρ παν δένδρο που δεν παράγει καρπό. Δύο μόλις στίχους αργότερα (Μτθ. γ' 12) συναντούμε εκ νέου περίπτωση δικαιωμάτων διαχείρισης, συνδυασμένη αυτή τη φορά με δικαίωμα κάρπωσης, αφού «οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἄλωνα αὐτοῦ, καὶ συνάξει τὸν σῖτον αὐτοῦ εἰς τὴν ἀποθήκην, τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστῳ», καθώς ο αγρότης καθαρίζει (διαχειριζόμενος έτσι) το αλώνι, κατακαίοντας το άχυρο και συγκεντρώνοντας -ως ο έχων δικαίωμα κάρπωσης- το σιτάρι στην αποθήκη του. Το ίδιο αγροτικό κλίμα και με παραπλήσια δικαιώματα, που πλέον, όμως, μοιάζει να εκτείνονται και στο δικαίωμα διάθεσης τμήματος των δικαιωμάτων, συναντάται στην παραβολή των ζιζανίων (Μτθ. ιγ' 24-30), όπου ο διαχωρισμός των «ζιζανίων» από το σιτάρι θα λάβει χώρα κατά τον θερισμό, μετά από σχετική οδηγία του κυρίου προς τους θεριστές, για καύση των μεν και συλλογή του καθαρού σιταριού. Λίγο παρακάτω (Μτθ. ιγ' 44-46) βρίσκουμε περιπτώσεις πλήρους μεταβίβασης των δικαιωμάτων, καθώς παρομοιάζεται η βασιλεία των ουρανών καταρχάς με θησαυρό κρυμμένο σε χωράφι, το οποίο σπεύδει κάποιος που τον ανακάλυψε να πουλήσει όλα του τα υπάρχοντα προκειμένου να το αγοράσει, και εν συνεχεία με μαργαριτάρι υπερπολύτιμο, το οποίο ο έμπορος μαργαριταριών τρέχει να αποκτήσει, θυσιάζοντας όλα του τα αγαθά. Η ίδια πλήρης μεταβίβαση των υπαρχόντων, προκειμένου να διατεθούν στους φτωχούς, αποτελεί και την προτροπή του Κυρίου προς τον ανήσυχο πλούσιο νέο, που -αν και εμφανίζει τον εαυτό του να τηρεί όλες τις εντολές του Μωσαϊκού Νόμου εκ νεότητός του, εντούτοις- επιζητά τρόπο «να έχει ζωήν αιώνιον»: «ἔφη αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπάγε πώλησόν σου τὰ υπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι» (Μτθ. ιθ' 21).

Κατά την περιγραφή της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος, τα λεγόμενα από τον απόστολο Πέτρο περί κατασκευής τριών σκηνών στον τόπο εκείνον [«ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος εἶπε τῷ Ἰησοῦ· Κύριε, καλὸν ἐστὶν ἡμᾶς ὧδε εἶναι· εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς, σοὶ μίαν

καὶ Μωσεὶ μίαν καὶ μίαν Ἥλιαν» (Μτθ. ιζ΄ 4)] φέρνουν στο προσκήνιο το δικαίωμα απλής χρήσης της εκεί γης.

Επεκτείνοντας τις έννοιες που μελετούμε και στο δικαίωμα (αυτό)διάθεσης καθενός, απαντάμε (Μτθ. ιη΄ 8-9) την προτροπή, προκειμένου να αξιωθεί κάποιος της αιώνιας ζωής, να βγάλει το χέρι, το πόδι ή και το μάτι του (εφόσον αυτό τον παρασύρει), εξασκώντας με τον τρόπο αυτό το δικαίωμα της αυτοδιαχείρισης του σώματός του, της αλλαγής δηλαδή της «ιδιοκτησίας» του. Στο ίδιο πνεύμα, ξεπερνώντας όμως πλέον την απλή διαχείριση, προκειμένου να αγγίξει τη διάθεση (μέρους ή του συνόλου) των δικαιωμάτων, ο Υιός του Ανθρώπου υπογραμμίζει ότι «οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν» (Μτθ. κ΄ 28).

Το αναφαίρετο δικαίωμα μεταφοράς/ μεταβίβασης αγαθού από τον ιδιοκτήτη του σε τρίτους κατά βούληση κάνει την εμφάνισή του στο εικοστό κεφάλαιο του ίδιου ευαγγελίου, όπου βρίσκεται η εύλογη απορία ή το ρητορικό ερώτημα: «ἢ οὐκ ἔξεστί μοι ποιῆσαι ὃ θέλω ἐν τοῖς ἑμοῖς;», που διατυπώνει ο κύριος του αμπελώνος στους μισθωτούς εργάτες του, όταν αυτοί ζητούν περισσότερα από τα αρχικώς συμφωνηθέντα, βλέποντας να λαμβάνουν ίση αμοιβή με όσους προσελήφθησαν εκ των υστέρων. Στο αμέσως επόμενο κεφάλαιο (Μτθ. κα΄ 11-13) εντοπίζεται ενδεικτικό παράδειγμα επιβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων με τον αποκλεισμό άλλων από τη χρήση του αγαθού, στη γνωστή εκδίωξη των εμπόρων από τον Ναό του Σολομώντος με το αμείλικτο κατηγορώ: «γέγραπται, ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ἐποιήσατε σπήλαιον ληστῶν». Ακριβώς αντίθετη περίπτωση, δηλαδή δικαίωμα κάρπωσης των αποτελεσμάτων και απόκτησης εισοδήματος από το αγαθό μέσω της «μίσθωσης» για επαγγελματική χρήση, είναι η παραβολή του αμπελώνος, όπου: «ἄνθρωπός τις ἦν οἰκοδεσπότης, ὅστις ἐφύτευσεν ἄμπελῶνα καὶ φραγμὸν αὐτῷ περιέθηκε καὶ ὥρυξεν ἐν αὐτῷ ληνὸν καὶ ὠκοδόμησε πύργον, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς καὶ ἀπεδήμησεν. ὅτε δὲ ἤγγισεν ὁ καιρὸς τῶν καρπῶν, ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ πρὸς τοὺς γεωργοὺς λαβεῖν τοὺς καρποὺς αὐτοῦ (Μτθ. κα΄ 33-34). Μάλιστα, για την περαιτέρω βελτίωση-επέκταση του ακινήτου, δηλαδή του αμπελώνα, ο ιδιοκτήτης του τον περιέφραξε, ώστε να μην εισβάλουν «κλέφτες» της παραγωγής (κατά το Δευτερονόμιο (κγ΄ 25) επιτρεπόταν να μπει κάποιος στο αμπέλι του γείτονα και να φάει όσα σταφύλια ήθελε, αλλά απαγορευόταν να πάρει μαζί του), έφτιαξε πατητήρι, ώστε να αξιοποιούνται άμεσα τα σταφύλια για την παραγωγή κρασιού και έκτισε πύργο, οίκημα δηλαδή για τη διαμονή των εργατών.

Περιουσιακό δικαίωμα αποτελεί και η διάθεση σε κάποιους (με ταυτόχρονο αποκλεισμό άλλων), η οποία κάνει την εμφάνισή της στην παραβολή των βασιλικών γάμων, όπου ο Κύριος: «ἀπέστειλε τοὺς δούλους αὐτοῦ καλέσαι τοὺς κεκλημένους εἰς τοὺς γάμους, καὶ οὐκ ἤθελον ἔλθεῖν... καὶ πάλιν ἀπέστειλεν ἄλλους δούλους λέγων· εἴπατε τοῖς κεκλημένοις· ἰδοὺ τὸ ἄριστόν μου ἡτοίμασα, οἱ ταῦροί μου καὶ τὰ σιτιστὰ τεθυμένα, καὶ πάντα ἔτοιμα· δεῦτε εἰς τοὺς γάμους» (Μτθ. κβ' 3-4). Μεταξύ όσων, όμως, εντέλει προσήλθαν υπήρξε και άνδρας ακατάλληλα ενδεδυμένος, ο οποίος έτυχε του αποκλεισμού (Μτθ. κβ' 12-13). Παραπλήσια περίπτωση αποκλεισμού συναντούμε και στην παραβολή των δέκα παρθένων, όπου -και πάλι σε γάμο- οι πέντε εξ αυτών, λόγω της αργοπορίας του γαμπρού και της δικής τους έλλειψης προνοητικότητας, βρήκαν επιστρέφοντας από τον έμπορο λαδιού κλειστές τις πόρτες της δεξίωσης (Μτθ. κε' 10).

Δικαίωμα μεταφοράς/ μεταβίβασης ασφαλώς διαθέτει διαχρονικά και ο κάτοχος των όποιων χρημάτων, με αποτέλεσμα να μπορεί (ή να υποχρεούται) να τα αξιοποιεί κατάλληλα και με περίσκεψη, όπως ακριβώς προτρέπει ο Κύριος να κάνουν και οι Ιουδαίοι, όταν στη δόλια ερώτησή τους για το εάν θα πρέπει να αποδίδουν φόρο στον Καίσαρα τους απαντά με το μνημειώδες: «ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ» (Μτθ. κβ' 21 & Λκ. κ' 25), δείχνοντας έτσι σεβασμό στην ιδιοκτησία της Θεότητας αλλά και του πολιτειακού άρχοντα. Η μεταβίβαση αφορά και στην υλική —πέραν της χρηματικής— περιουσία και όφειλε να γίνεται εξίσου με διάκριση και ορθή κρίση, μέσω του αποδεκατισμού (δηλαδή της προσφοράς στον Ναό του ενός δεκάτου της παραγωγής ή των εσόδων κάθε πιστού, ιδιοκτησία της Θεότητας), όπως αναδεικνύεται κατά την κατακεραύνωση των Γραμματέων και Φαρισαίων από τον Χριστό: «Οὐαὶ ὑμῖν, γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ ἄνηθον καὶ τὸ κύμινον, καὶ ἀφήκατε τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν» (Μτθ. κγ' 23). Αντίθετα, στην τελική κρίση θα τύχουν επαίνου όσοι, πραγματοποιώντας πνευματικά ορθή χρήση των όποιων δικαιωμάτων τους, τα διαθέτουν, μέσω της προσφοράς στους συνανθρώπους τους, στον ίδιο τον Θεό: «ἐπέйнаσα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν, ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με, ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με, γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με, ἡσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με, ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με» (Μτθ. κε' 35-36).

Τα περιουσιακά δικαιώματα κάθε είδους ενέχουν και την υποχρέωση προάσπισης αυτών (βλ. και αποκλεισμό τρίτων) π.χ. έναντι πιθανών κλεπτών, η οποία προβάλλεται μεταφορικά, ώστε να τονίσει την αναγκαία επαγρύπνηση, στο Μτθ. κδ' 23: «Ἐκεῖνο δὲ γινώσκετε ὅτι εἰ ἤδει ὁ οἰκοδεσπότης ποῖα φυλακῇ ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἂν καὶ οὐκ ἂν εἶασε

διοργανώνεται τὴν οἰκίαν αὐτοῦ». Ἡ ὀρθὴ διάθεση καὶ διαχείριση τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων, ἐντούτοις, εἶναι ικανὴ νὰ μετατρέψει ἓνα πιστὸ οἰκονόμο σὲ διαχειριστὴ ὅλης τῆς περιουσίας τοῦ κυρίου του, σὲ ἀντίθεση μετὰ τὸν νωθρὸ καὶ «κακὸ» δούλο ποὺ δὲν ἐπαγρυπνᾷ (Μτθ. κδ' 45-51). Ὡς τέτοιο πρότυπο δούλου, παρουσιάζεται στὸ Εὐαγγέλιο καὶ ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐργάστηκε σκληρὰ καὶ διπλασίασε τὰ τάλαντα ποὺ τοῦ «διέθεσε» γιὰ ὅσο θὰ ἀπουσίαζε σὲ ταξίδι ὁ κύριός του, πιθανῶς ἀποσκοπώντας στὴν κάρπωση ἀποτελεσμάτων ἀπὸ αὐτὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφή του: «καὶ ὃ μὲν ἔδωκε πέντε τάλαντα, ὃ δὲ δύο, ὃ δὲ ἓν, ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν, καὶ ἀπεδήμησεν εὐθέως... μετὰ δὲ χρόνον πολὺν ἔρχεται ὁ κύριος τῶν δούλων ἐκείνων καὶ συναίρει μετ' αὐτῶν λόγον» (Μτθ. κε' 14-28). Παραπλήσια εἶναι καὶ ἡ παραβολὴ ποὺ παραθέτει στὸ Εὐαγγέλιό του ὁ Λουκάς (ιθ' 11-27), ὅπου ὁ Κύριος ἐμπιστεύεται-διαθέτει (φαινομενικὰ πρὸς κάρπωση ἀποτελεσμάτων) κατὰ τὴν ἀπουσία του ἀπὸ μίνα σὲ δέκα δούλους τοῦ γιὰ νὰ τὴν ἐπενδύσουν- «ἐμπορευτούν», ἐνῶ ἐπιστρέφοντας ζητᾷ προσωπικὰ ἀτομικὸ ἀπολογισμὸ καθενός. Στὴν ἐν λόγω παραβολὴ διακρίνεται καὶ ἡ δυνατότητα ποὺ υπήρχε ἀπὸ τότε (ἀλλὰ δὲν τὴν ἀξιοποίησε ὁ δούλος ποὺ φοβήθηκε καὶ ἀπλᾶ ἐκρύψε γιὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὴ μίνα του) γιὰ κατάθεση σὲ τράπεζα, ἡ ὁποία θὰ ἀπέφερε καὶ τὸν ἀνάλογο τόκο: «καὶ διατί οὐκ ἔδωκας τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τὴν τράπεζαν, καὶ ἐγὼ ἔλθων σὺν τόκῳ ἃν ἔπραξα αὐτό;» (Λκ. ιθ' 23).

Ὁλοκληρώνοντας τὴν ἀνάγνωση τοῦ κατὰ Ματθαῖον εὐαγγελίου, ἀπαντῶνται δύο ἀκόμα περιστάσεις διάθεσης δικαιωμάτων. Ἡ μὲν πρώτη ἀφορᾷ στὴν πώληση καὶ πιο συγκεκριμένα ἀναφέρεται στὴ σκέψη τοῦ Ἰούδα σχετικὰ μετὰ τὸ πολῦτιμο μύρο, μετὰ τὸ ὁποῖο ἡ γυναῖκα ἔλουσε τὸν Χριστὸ στὴν οἰκία τοῦ Σίμωνος τοῦ λεπροῦ: «ἡδύνατο γὰρ τοῦτο τὸ μύρον πρᾶθῆναι πολλοῦ καὶ δοθῆναι τοῖς πτωχοῖς» (Μτθ. κστ' 9). Ἡ δευτέρη περίπτωσις ἀφορᾷ τὴν «παραχώρησι» τοῦ καινούριου, λαξεμένου σὲ πέτρα μνημείου τοῦ Ἰωσήφ στὸ ἄπνοο σῶμα τοῦ Κυρίου, γεγονός ποὺ φανερώνει τὴν δυνατότητα τὴν ἐποχὴ αὐτὴ κατοχῆς ἀπὸ σημαντικὰ πρόσωπα ἀκόμα καὶ μνημείου πρὸς τὸν μελλοντικὸ ἐνταφιασμὸ τους: «καὶ ἔθηκεν αὐτὸ ἐν τῷ καινῷ αὐτοῦ μνημείῳ ὃ ἐλατόμησεν ἐν τῇ πέτρᾳ» (Μτθ. κζ' 60).

Ἀναζητώντας ἐπιπρόσθετες σχετικὲς ἀναφορὰς καὶ στὰ ἐπόμενα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, διαπιστώνουμε τὴν χρῆση καὶ διάθεση περιουσιακῶν στοιχείων κατὰ τὴν κλήση τῶν μαθητῶν Του ἀπὸ τὸν Ἰησοῦ, οἱ ὁποῖοι προκειμένου νὰ τὸν ἀκολουθήσουν: «ἀφέντες τὰ δίκτυα αὐτῶν ἠκολούθησαν αὐτῷ... ἀφέντες τὸν πατέρα αὐτῶν Ζεβεδαῖον ἐν τῷ πλοίῳ μετὰ τῶν μισθωτῶν ἀπῆλθον ὀπίσω αὐτοῦ» (Μαρκ. α' 18-20). Τὰ ἴδια δικαιώματα χρῆσης καὶ διάθεσης ἐπιδεικνύει καὶ ὁ Ἡρώδης, ὅταν ὑπόσχεται στὴν κόρη τῆς Ἡρωδιάδας –με ἀντάλλαγμα ἓνα χορὸ τῆς- ἕως καὶ τὸ μισό του βασιλείου: «ᾤμοσεν αὐτῇ ὅτι ὃ ἂν με

αιτήσης δώσω σοι, έως ἡμίσιους τῆς βασιλείας μου» (Μαρκ. στ' 23). Στο ίδιο πνεῦμα εἶναι και ἡ προσωρινή διάθεση πρὸς χρήση τοῦ πούλαριού που χρησιμοποιεῖται γιὰ τὴ θριαμβευτική εἰσοδο τοῦ Κυρίου στὴν Ἱερουσαλήμ (τὴν Κυριακή των Βαΐων), το οποίο οἱ μαθητές Του δεσμεύονται ὅτι θὰ επιστραφεί ἄμεσα: «καὶ λέγει αὐτοῖς· ὑπάγετε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτὴν εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς ἀνθρώπων κεκάθικε· λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε. καὶ ἐὰν τις ὑμῖν εἴπῃ· τί ποιεῖτε τοῦτο; εἶπατε ὅτι ὁ Κύριος αὐτοῦ χρειαν ἔχει, καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει πάλιν ὧδε» (Μαρκ. ια' 2-3).

Το περιστατικό αὐτό ἀπαντάται καὶ στο κατὰ Λουκάν ευαγγέλιο (ιθ' 32-34), σε ἄλλο σημεῖο τοῦ οποίου βρίσκουμε ἐκ νέου προειδοποίηση γιὰ τὴ σωστή χρήση τοῦ πλούτου καὶ τὴν ἀνάγκη διάθεσης αὐτοῦ, ἀφοῦ οἱ πλούσιοι που τὸν χρησιμοποιοῦν αποκλειστικά πρὸς δική τους ἀπόλαυση δὲν μποροῦν νὰ ἀναμένουν τὴν ευμένεια τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀπόλαυση πνευματικῶν ἀγαθῶν: «πλὴν οὐαὶ ὑμῖν τοῖς πλουσίοις, ὅτι ἀπέχετε τὴν παράκλησιν ὑμῶν. οὐαὶ ὑμῖν οἱ ἐμπεπλησμένοι, ὅτι πεινάσετε» (Λκ. στ' 24-25). Μία μορφή «δημόσιας» ιδιοκτησίας, ἢ ἐστὼ παραχώρησης κάποιου μερικοῦ δικαιώματος ἐπὶ των ἀγαθῶν, ἐντοπίζεται στὴν ἀρχὴ τοῦ ἰδίου κεφαλαίου (Λκ. στ' 1), ὅπου οἱ μαθητές, διασχίζοντας κάποιο Σάββατο τοὺς σπαρμένους ἀγρούς, κόβουν στάχυα, τα τρίβουν με τὰ χέρια καὶ τρώνε τοὺς κόκκους, προκαλώντας τὴν ἀντίδραση των Φαρισαίων, ὅχι γιὰ κάποια «κατάχρηση ξένου ἀγαθοῦ», ἀφοῦ ἐπιτρεπόταν νὰ κόψει κανεὶς με τὰ χέρια στάχυα ἀπὸ ξένο χωράφι (Δευτερ. κγ' 26), παρὰ μόνο γιὰτὶ αὐτὸ θεωροῦταν ἐργασία καὶ ὁ Νόμος ἀπαγόρευε οποιαδήποτε τέτοια ἐργασία τὴν ἡμέρα τοῦ Σαββάτου. Λίγο παρακάτω ἀναφέρεται καὶ πάλι ἡ δυνατότητα διάθεσης δικαιωμάτων (πιθανῶς καὶ με τὴν ἐννοια τῆς κάρπωσης των ἀποτελεσμάτων) με τὴ μορφή δανεισμοῦ, ἐνσωματωμένη στὴν προτροπὴ νὰ δανείζει κανεὶς χωρὶς νὰ περιμένει ἐπιστροφή: «καὶ ἐὰν δανείζητε παρ' ὧν ἐλπίζετε ἀπολαβεῖν, ποία ὑμῖν χάρις ἐστί; καὶ γὰρ ἁμαρτωλοὶ ἁμαρτωλοῖς δανείζουσιν ἵνα ἀπολάβωσι τὰ ἴσα» (Λκ. στ' 34). Ὁ δανεισμός με τόκο ἐπιτρεπόταν μόνο σε ξένους καὶ ὄχι σε ὁμοεθνεῖς (Δευτερ. κγ' 20-21), στοὺς οποίους γίνονταν δανεισμός καὶ ἐπιστρεφόταν μόνο τὸ κεφάλαιο εἴτε ἦταν χρήματα, εἴτε τρόφιμα, εἴτε οτιδήποτε ἄλλο. Στὴν Καινὴ Διαθήκη, βέβαια, βλέπουμε ὅτι ὁ Χριστὸς κηρύττει τὸν δανεισμό χωρὶς τὴν ἀναμονὴ ἐπιστροφῆς, δηλαδή τὴ δωρεά, τὴν προσφορά στὸν συνάνθρωπο. Ἡ ἀνοικοδόμησι οἰκίας πάνω σε πέτρα, που δὲν μπορεῖ νὰ τὴν μετακινήσει ἡ πλημμύρα, σε ἀντίθεση με τὴν θεμελιωμένη σε ἄμμο (Λκ. στ' 48-49), παραπέμπει στο δικαίωμα διαχείρισης τῆς περιουσίας με ἀλλαγὴ τῆς μορφῆς τῆς. Διάθεση πρὸς χρήση ἀγαθῶν ἐπισημαίνεται καὶ στὸν στίχο που μιλά γιὰ τὴν προσφορά των

μαθητριών του Κυρίου από τα υπάρχοντά τους προκειμένου να συνεχίζεται απρόσκοπτα η διάδοση της διδασκαλίας Του: «καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ ἐπιτρόπου Ἡρώδου, καὶ Σουσάννα καὶ ἕτεραι πολλαί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς» (Λκ. η' 8). Διάθεση περιουσιακῶν στοιχείων υπάρχει και στην περίπτωση της αιμορροούσας, η οποία είχε ξοδέψει ἐπὶ σειρά ἐτῶν, μάταια ὅλη της την περιουσία στους γιατρούς «γυνὴ οὕσα ἐν ῥύσει αἵματος ἀπὸ ἐτῶν δώδεκα, ἥτις ἰατροῖς προσαναλώσασα ὅλον τὸν βίον οὐκ ἴσχυσεν ὑπ' οὐδενὸς θεραπευθῆναι» (Λκ. η' 43).

Δικαίωμα «χρήσης», ὁμως, και «διαχείρισης περιουσιακῶν δικαιωμάτων» ομοιάζει να αποδίδεται και στα δαιμόνια ἐπὶ της ψυχῆς ἀπὸ την οποία αρχικά αποβάλλονται, στην οποία εντούτοις επιστρέφουν και –εφόσον την βρουν ερειπωμένη και χωρίς μέριμνα– επανεγκαθίστανται, με μεγαλύτερη συνοδεία ὁμοίων τους (Λκ. ια' 24-26). Σε μια ἀκόμα παραβολή, αὐτὴ του ἀφρονος πλουσίου, ο οποίος ἔμενε ξάγρυπνος ἀπὸ τη φροντίδα για το πού θα συνάξει την πλούσια παραγωγή του (Λκ. ιβ' 17-18), σημειώνεται και πάλι το δικαίωμα χρήσης και διαχείρισης (με ταυτόχρονη ἴσως κάρπωση αποτελεσμάτων, ἀλλὰ και αποκλεισμό τρίτων), στην ἀπόφαση του πλουσίου: «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας καὶ μείζονας οἰκοδομήσω, καὶ συνάξω ἐκεῖ πάντα τὰ γενήματά μου καὶ τὰ ἀγαθὰ μου». Δικαίωμα διαχείρισης διαθέτει και ο κύριος του ἀμπελώνα που ἔχει φυτέψει σε αὐτόν ἀκαρπη για τρία χρόνια συκὴ (Λκ. ιγ' 6-9), την οποία και αρχικά ζητά ἀπὸ τον ἀμπελουργό να κόψει και να κάψει, ἀλλὰ εντέλει ἐκεῖνος ἀναλαμβάνει την ευθύνη για την περαιτέρω περιποίησή της, προσπαθώντας να ἀυξήσει την ἀξία της με κλάδεμα, προσθήκη κοπριάς κ.λπ.. Παραδείγματα διάθεσης συναντά κανεῖς και στην παραβολή του ασώτου (Λκ. ιε' 11-32), ο οποίος –έχοντας εγκαταλείψει την πατρική ἐστία και σκορπίσει το μέρος της περιουσίας που του ἀναλογούσε– ζούσε βοσκώντας χοίρους και δεν του ἔδιναν να φάει οὔτε ἀπὸ τα ξυλοκέρατα (γιατί προορίζονταν για τροφή των χοίρων) «ἐπεθύμει γεμίσαι τὴν κοιλίαν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν κερατίων ὧν ἤσθιον οἱ χοῖροι, καὶ οὐδεὶς ἐδίδου αὐτῷ». Και μετὰ την ἐπιστροφή του ασώτου, ὁμως, ὅταν ο πατέρας σφάζει τον «μόσχον τον σιτευτόν», το παράπονο του μεγαλύτερου, διαχρονικά πιστοῦ, ἀδελφοῦ ἀπτεται και πάλι της χρήσης και διαχείρισης του πλούτου: «ἰδοὺ τοσαῦτα ἔτι δουλεύω σοι καὶ οὐδέποτε ἐντολήν σου παρῆλθον, καὶ ἐμοὶ οὐδέποτε ἔδωκας ἔριφον ἵνα μετὰ τῶν φίλων μου εὐφρανθῶ», για να ἔρθει η, ἐπίσης σχετιζόμενη, ἀπάντηση του πατέρα: «τέκνον, σὺ πάντοτε μετ' ἐμοῦ εἶ, καὶ πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστίν». Πλησιάζοντας στην ολοκλήρωση του κατὰ Λουκάν Ευαγγελίου, χρειάζεται να ἐπισημάνουμε μία ἀκόμα περίπτωση διάθεσης των περιουσιακῶν δικαιωμάτων, αὐτὴ τη φορά ἀπὸ τον ἀρχιτελῶνη Ζακχαῖο, ο οποίος μετανοημένος δεσμεύτηκε δημόσια κατὰ την ἐπίσκεψη του Κυρίου στον

οίκο του: «ἰδοὺ τὰ ἡμίση τῶν ὑπαρχόντων μου, Κύριε, δίδωμι τοῖς πτωχοῖς, καὶ εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν» (Λκ. ιθ' 8).

Προσεγγίζοντας το τελευταίο κατά σειρά Ευαγγέλιο, το κατά Ιωάννην, διαπιστώνουμε δύο ακόμα σχετικές αναφορές, οι οποίες αντλούνται από την ποιμενική ζωή. Η μεν πρώτη επισημαίνει στα πλαίσια της χρήσης (και ίσως του αποκλεισμού τρίτων) ότι ο «ποιμήν ο καλός» δεν πηδά από τον φράχτη (όπως οι ληστές), αλλά μπαίνει από την πόρτα στην μάνδρα και τα πρόβατα αναγνωρίζουν τη φωνή του, όταν τα προσφωνεί ένα προς ένα, και ακολουθούν μόνον αυτόν, που πάντα προπορεύεται (Ιωαν. ι' 1-5). Ομοίως και στη δεύτερη αναφορά, η αντιμετώπιση οποιουδήποτε πιθανού κινδύνου διαφοροποιείται αναλόγως των περιουσιακών δικαιωμάτων, καθώς ο μισθωτός βοσκός εγκαταλείπει τα πρόβατα στις ορέξεις του επερχόμενου λύκου, σε αντίθεση με τον κύριό τους που τα υπερασπίζεται με αυτοθυσία: «ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμήν, οὗ οὐκ εἰσὶ τὰ πρόβατα ἴδια, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα καὶ φεύγει· καὶ ὁ λύκος ἀρπάζει αὐτὰ καὶ σκορπίζει τὰ πρόβατα. ὁ δὲ μισθωτὸς φεύγει, ὅτι μισθωτὸς ἐστὶ καὶ οὐ μέλει αὐτῷ περὶ τῶν προβάτων» (Ιωαν. ι' 12-13).

Περνώντας στις Πράξεις των Αποστόλων χαρακτηριστικό αρχικά της πλήρους μεταβίβασης των περιουσιακών δικαιωμάτων (μέσω της πώλησης) και εν συνεχεία της (μερικής) διάθεσης αυτών είναι το περιστατικό με τον Ανανία και τη γυναίκα του Σαπφείρα, οι οποίοι, αφού πούλησαν το χωράφι τους, προσέφεραν μέρος του αντιτίμου για τις ανάγκες της πρώτης εκκλησίας (Πράξ. ε' 1-11).

Ως προς τον μεταφορικό «αποκλεισμό τρίτων» θα άξιζε ίσως να επισημανθεί η συμβολική ενέργεια των αποστόλων Παύλου και Βαρνάβα να τινάζουν ακόμα και τη σκόνη από τα παπούτσια τους (Πραξ. ιγ' 51) συμβολικά και σε ένδειξη διαμαρτυρίας, όταν οι Ιουδαίοι τους εκδίωξαν αναγκάζοντάς τους να καταφύγουν στο Ικόνιο. Επίσης, διάθεση δικαιωμάτων, καθώς οι δούλοι θεωρούνταν ιδιοκτησία των κυρίων τους, με σκοπό την κάρπωση αποτελεσμάτων μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση της δαιμονισμένης δούλης, από την οποία απέβαλαν το δαιμόνιο οι Απόστολοι, που απέφερε κέρδη στους κυρίους της πραγματοποιώντας μαντείες επί πληρωμή: «Ἐγένετο δὲ πορευομένων ἡμῶν εἰς προσευχὴν παιδίσκην τινὰ ἔχουσαν πνεῦμα πύθωνος ἀπαντῆσαι ἡμῖν, ἥτις ἐργασίαν πολλὴν παρεῖχε τοῖς κυρίοις αὐτῆς μαντευομένη» (Πραξ. ιστ' 16-20). Προτροπή για διάθεση δικαιωμάτων συναντάται και παρακάτω, στα λόγια του Αποστόλου: «μακάριόν ἐστὶ μᾶλλον διδόναι ἢ λαμβάνειν» (Πραξ. θ' 35). Μία ακόμα αναφορά σε δικαιώματα χρήσης και διαχείρισης

(αλλαγής μορφής), απαντά κανείς στο συμβάν στην Έφεσο (Πραξ. ιθ' 19), κατά το οποίο πολλοί μετανοημένοι, έφερναν και κατέκαιαν μαντικά βιβλία, το συνολικό κόστος των οποίων υπολογίστηκε σε πενήντα χιλιάδες αργυρά νομίσματα.

Ως προς τις επιστολές της Καινής Διαθήκης, θα μπορούσαμε ενδεικτικά να αναφερθούμε σε τρεις εξ αυτών. Αρχικά, στην προς Ρωμαίους επιστολή (ιε' 20) ο απόστολος Παύλος δηλώνει ότι δίδαξε με πολλές περιπέτειες ανάμεσα στα έθνη και όχι σε περιοχές που είχε ήδη πέσει ο σπόρος του λόγου του Θεού: «ἵνα μὴ ἐπ' ἄλλότριον θεμέλιον οἰκοδομῶ», προκειμένου να μη χτίσει πάνω σε άλλου θεμέλια, επιδεικνύοντας σεβασμό στα διαχρονικά δικαιώματα διαχείρισης και πιθανής διάθεσης ή αποκλεισμού τρίτων. Στην Α' προς Κορινθίους επιστολή, γίνεται σαφής διάκριση των δικαιωμάτων του ιδιοκτήτη του αγρού και του οικοδομήματος, ο οποίος διαθέτει προς τους εργάτες-αποστόλους την ευκαιρία να καλλιεργήσουν τον αγρό του φυτεύοντας και ποτίζοντας τον, ώστε να λάβει έκαστος τον μισθό αυτού, αφού: «ὁ φυτεύων δὲ καὶ ὁ ποτίζων ἓν εἰσιν· ἕκαστος δὲ τὸν ἴδιον μισθὸν λήψεται κατὰ τὸν ἴδιον κόπον, Θεοῦ γὰρ ἑσμεν συνεργοί· Θεοῦ γεώργιον, Θεοῦ οἰκοδομὴ ἔστε» (Α' Κορ. γ' 8-9). Στην ίδια επιστολή και προσεγγίζοντας την κοινωνία, το περιβάλλον καθενός ως χώρο όπου ασκεί και εφαρμόζει και δικαιώματα, ο απόστολος δίνει σαφή οδηγία για αποκλεισμό τρίτων μέσω της απομάκρυνσης φαύλων και πονηρῶν ἀδελφῶν: «καὶ ἐξαρεῖτε τὸν πονηρὸν ἐξ ὑμῶν αὐτῶν» (Α' Κορ. ε' 13). Δεν παραλείπει, ακόμα, να υπογραμμίσει το δικαίωμα του ιδιοκτήτη αλλά και του εργαζόμενου, ακόμα και του ζώου που αξιοποιείται και κοπιάζει, να απολαμβάνει τους καρπούς των κόπων του: «τίς φυτεύει ἄμπελωνα καὶ ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ οὐκ ἐσθίει; ἢ τίς ποιμαίνει ποίμνην καὶ ἐκ τοῦ γάλακτος τῆς ποίμνης οὐκ ἐσθίει; ἐν γὰρ τῷ Μωϋσέως νόμῳ γέγραπται· οὐ φιμώσεις βοῦν ἄλοῶντα. μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; ἢ δι' ἡμᾶς πάντως λέγει; δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγράφη, ὅτι ἐπ' ἐλπίδι ὀφείλει ὁ ἄροτριῶν ἄροτριᾶν, καὶ ὁ ἄλοῶν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ μετέχειν ἐπ' ἐλπίδι. (Α' Κορ. θ' 9-10). Τέλος, στην Β' προς Κορινθίους επιστολή του ο απόστολος των εθνῶν προβάλλει την ανάγκη συνετῆς διάθεσης των υπάρχόντων των πιστῶν ως ένδειξη αγάπης, προς αλληλοσυμπλήρωση, ισότητα και ευφροσύνη ὅλων: «οὐ γὰρ ἵνα ἄλλοις ἄνεσις, ὑμῖν δὲ θλῖψις, ἀλλ' ἐξ ισότητος ἐν τῷ νῦν καιρῷ τὸ ὑμῶν περισσευμα εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα, ἵνα καὶ τὸ ἐκείνων περισσευμα γένηται εἰς τὸ ὑμῶν ὑστέρημα, ὅπως γένηται ισότης» (Β' Κορ. η' 13-15).

5.4 Εξωτερικότητες στην Καινή Διαθήκη

Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή του παρόντος κεφαλαίου, ο Μωσαϊκός νόμος ήταν αυτός που καθόριζε τις σχέσεις των ανθρώπων στην κοινωνία της Καινής Διαθήκης. Η συγκεκριμένη νομοθεσία περιχαράκωνε αυστηρά τα όρια των ανθρωπίνων σχέσεων ακόμη και στα θέματα της ιδιοκτησίας, παρόλα αυτά, όμως, υπήρχαν και περιπτώσεις εξωτερικοτήτων.

Έτσι, όπως προαναφέρθηκε, κάθε περαστικός έχει το περιουσιακό δικαίωμα να τρώει από τους καρπούς των κτημάτων από όπου περνά, χωρίς να εισφέρει ή να αποζημιώνει τον καλλιεργητή-παραγωγό. Έτσι δικαιολογείται η κίνηση των αποστόλων να κόβουν στάχυα, να μαδούν τον καρπό και να τον τρώνε (Μρκ. β' 23), αλλά και η αναζήτηση εκ μέρους του Χριστού καρπού από μια συκιά για τον κορεσμό της πείνας του (Μρκ. ια' 12-13), χωρίς να είναι ιδιοκτήτες ή καλλιεργητές των αντίστοιχων καλλιεργειών.

Στο κατά Ματθαίον Ευαγγέλιο (Μτθ. ιγ' 13-24) παρουσιάζεται η παραβολή των ζιζανίων, κατά την οποία ένας γεωργός προετοιμάζει και σπέρνει στο χωράφι του καλό σπόρο για την παραγωγή δημητριακών, ενώ το βράδυ έρχεται ο εχθρός του και σπέρνει στο ίδιο χωράφι σπόρους ζιζανίων, με σκοπό να μειώσει την απόδοση της παραγωγής.

Στο θαύμα της θεραπείας των δαιμονιζόμενων στα Γέργεσα, ο μεν Ματθαίος αναφέρεται σε δύο ασθενείς (Μτθ. η' 28-34), ο δε Μάρκος σε έναν (Μρκ. ε' 1-15), αλλά και στις δύο διηγήσεις τα δαιμόνια φεύγουν από τον άνθρωπο και εισέρχονται στα γουρούνια που έβοσκαν στην περιοχή, οδηγώντας την αγέλη των δύο χιλιάδων περίπου ζώων στον γκρεμό και στη λίμνη, πνίγοντας ουσιαστικά τα ζώα και καταστρέφοντας την παραγωγή χοιρινού κρέατος. Η καταστροφή αυτή ήλθε ως αποτέλεσμα της παράβασης του νόμου, ο οποίος απαγόρευε την κατανάλωση χοιρινού κρέατος και την εκτροφή χοίρων από τους Εβραίους.

Στην ίδια διήγηση από τον ευαγγελιστή Ματθαίο, αναφέρεται ότι η επιθετικότητα και η αγριότητα των δαιμονισμένων ανθρώπων ήταν τόσο μεγάλη «ώστε μή ισχύειν τινά παρελθεῖν διά τῆς ὁδοῦ ἐκείνης». Ουσιαστικά, λοιπόν, η παρουσία αυτών των δύο ανθρώπων άλλαζε όλη τη «αξία» της περιοχής, αφού η παρουσία τους απέτρεπε κάθε άλλον από την πρόσβαση στην περιοχή και την άσκηση οποιασδήποτε δραστηριότητας.

Τη θετική επίδραση μιας εξωτερικότητας και την μετατροπή της σε πόρο μπορούμε να εντοπίσουμε στη διήγηση της συνάντησης του Χριστού με τη Σαμαρείτιδα γυναίκα στην πόλη Συχάρ (Ιωαν. δ' 5-6 & 12). Εκεί ο Ιακώβ είχε ανοίξει ένα πηγάδι για την οικογένειά του

και τα ζώα του, ενώ αργότερα κοντά στο νερό αναπτύχθηκε η συγκεκριμένη πόλη, η οποία και χρησιμοποιούσε το νερό του πηγαδιού για τις ανάγκες όλου του πληθυσμού, καθιστώντας το πηγάδι πόρο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο: Συμπεράσματα

Ο ορισμός και η αξιόπιστη επιβολή των περιουσιακών δικαιωμάτων αποτελεί το κυριότερο μέσο για την ανάπτυξη και την ευημερία μιας κοινωνίας. Ωστόσο, η ανθρωπότητα έχει βιώσει τη σύγκρουση -ή έστω τον έντονο ανταγωνισμό- κοινωνικών συστημάτων που πρεσβεύουν αντιφατικές απόψεις γύρω από τα περιουσιακά δικαιώματα, όπως για παράδειγμα ο καπιταλισμός και ο κομμουνισμός κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Η παρούσα εργασία εστίασε στην Καινή Διαθήκη προσπαθώντας να κατανοήσει και να περιγράψει τη δομή και τα χαρακτηριστικά των περιουσιακών δικαιωμάτων της εποχής, είτε αυτά αφορούν υλικά αγαθά, είτε αφορούν ανθρώπινα δικαιώματα.

Μέσα από την μελέτη των περιπτώσεων της Καινής Διαθήκης, αναδεικνύεται η σημαντική εξέλιξη των περιουσιακών δικαιωμάτων από την εποχή της Παλαιάς Διαθήκης, στη μετά Χριστόν εποχή, έως και τα σύγχρονα χρόνια. Έτσι, γίνεται σαφώς ευδιάκριτη η επίδραση της εξάπλωσης του Χριστιανισμού στην ενίσχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και προπαντός στον σεβασμό της ελευθερίας του ανθρώπου και του αυτοπροσδιορισμού του. Η αίσθηση ότι όλοι είμαστε παιδιά ενός κοινού Ουράνιου Πατέρα, άρα μεταξύ μας αδέρφια, φέρνει με την πάροδο του χρόνου την κατάργηση της δουλείας, την ανάπτυξη της κοινωνικής δικαιοσύνης, την ενίσχυση των δικαιωμάτων των εργαζομένων, τη σύσταση κοινωνικής πρόνοιας για τους ασθενέστερους.

Η θεώρηση του μισθού του εργαζομένου ως χρέος που του οφείλεται και όχι ως χάρη, «τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα» (Ρωμ. δ'4) ή η προτροπή προς τους εργοδότες να προσφέρουν το δίκαιο και την ισότητα στους εργαζομένους και τους δούλους, δηλαδή να τους ανταμείβουν ανάλογα με τους κόπους τους, «οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς» (Κολοσ. δ' 1) ξεπερνούν κάθε εποχή και κάθε κοινωνία, ακόμη και τη σημερινή που νόμοι περιχαράκωνουν θεωρητικά τα δικαιά του εργαζομένου ή που συλλογικές συμβάσεις εργασίας καθορίζουν με λεπτομέρειες τα θέματα εργασίας και απολαβών.

Δυστυχώς, η σύγχρονη κοινωνία, αν και τείνει να αγγίξει το ζενίθ της τεχνολογικής ανάπτυξης και της ανθρώπινης ευμάρειας, έχει να επιδείξει και πολλά στοιχεία ηθικής παρακμής και κατάπτωσης σε ορισμένους τομείς, ένας εκ των οποίων είναι και ο εργασιακός. Χίλια επτακόσια χρόνια μετά το διάταγμα των Μεδιολάνων και την αναγνώριση του Χριστιανισμού, θα περίμενε εύλογα ο καθένας οι χριστιανικές αρχές να χαίρουν σεβασμού και έμπρακτης εφαρμογής, ούσες μάλιστα κατά πολύ διευρυμένες και εμπλουτισμένες. Ρίχνοντας, εντούτοις, μια ματιά στην ελληνική -και όχι μόνο- κοινωνία του εικοστού πρώτου αιώνα, γινόμαστε μάρτυρες αναρίθμητων περιστατικών καταστρατήγησης των εργασιακών δικαιωμάτων: παράνομες και αδικαιολόγητες απολύσεις, παραβίαση του προβλεπόμενου ωραρίου και αναίσχυντη άρνηση καταβολής υπερωριών, αμοιβές πενιχρές και σε απόλυτη αναντιστοιχία τόσο με την ποιότητα και την ποσότητα του προσφερόμενου έργου όσο και με τα τυπικά προσόντα του εργαζομένου!

Κατά καιρούς πολλοί ισχυρίστηκαν ότι το Ευαγγέλιο αποτελεί οδηγό ενός επαναστατικού κοινωνικού-οικονομικού συστήματος, στο οποίο θα υπάρχει η κοινοκτημοσύνη, δηλαδή δεν θα υπάρχει ατομική ιδιοκτησία, αλλά ο καθένας θα διαθέτει τα περιουσιακά του στοιχεία σε κοινή χρήση προς όλους. Αυτό θεμελιώθηκε τόσο στην προτροπή του Χριστού προς τον πλούσιο νέο «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἔξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ» (Μτθ. ιθ'21) όσο και στον τρόπο ζωής της πρώτης Εκκλησίας, όπου «πάντες δὲ οἱ πιστεύοντες ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ καὶ εἶχον ἅπαντα κοινά, καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις ἐπίπρασκον καὶ διεμέριζον αὐτὰ πᾶσι καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχε·» (Πρ. β'44-45).

Θα έμοιαζε, λοιπόν, η ζωή των ανθρώπων με τη ζωή των μοναχών στα κοινόβια μοναστήρια, εκεί όπου οι μοναχοί ακολουθούν κοινό πρόγραμμα, σιτίζονται σε κοινή τράπεζα, δεν έχουν δικά τους χρήματα, δεν πληρώνονται για τα διακονήματά τους και έχουν ηγούμενο. Εκεί καταργούνται τα περιουσιακά δικαιώματα, αλλά αυτό γίνεται ύστερα από εκούσια συμφωνία του υποψήφιου μοναχού ή –ακόμα καλύτερα- ύστερα από σχετική υπόσχεση που δίνει κατά την τελετή-ακολουθία της μοναχικής κουράς-αφιερώσεώς του. Και βέβαια η προσωπική ιδιοκτησία περνά στην ιδιοκτησία του μοναστηριού και το νομικό πρόσωπο της Μονής τη διαχειρίζεται προς το συμφέρον όλης της αδελφότητας.

Θεωρούμε ότι η παραπάνω άποψη για το ιερό κείμενο της Καινής Διαθήκης είναι από λάθος έως ασεβής, δεδομένου ότι το ενδιαφέρον του Θεού για τους ανθρώπους δεν είναι ούτε για την οργάνωση της πολιτείας ούτε και εξαναγκαστικό στην εφαρμογή του, αφού «είμαστε

οδίτες κι ουχί πολίτες του κόσμου τούτου που παρέρχεται!». Η πρόταση στον πλούσιο νέο ήταν μια πρόταση ολοκληρωτικής αφιερώσεως, με σκοπό να του αποδείξει την προσκόλληση της καρδιάς του στα πλούτη του. Δεν ήταν η περιουσία του εμπόδιο στη σχέση του με τον Θεό, αλλά η σχέση του με τα αγαθά του, ενώ η διαχείρισή τους μπορούσε να γίνει αφορμή για να ανοίξει ή όχι η πόρτα της Βασιλείας του Θεού.

Από την άλλη, η πρώτη Εκκλησία λειτούργησε ενθουσιαστικά και δημιούργησε ένα κλίμα αδελφосύνης και αλληλοσυμπαραστάσεως μεταξύ των πιστών, που πήγαζε από τη διάθεση της καρδιάς των ανθρώπων που λάμβαναν τη Χάρη του Αγίου Πνεύματος. Οι πιστοί διέθεταν από την περιουσία τους για τα κοινά δείπνα των χριστιανών, αλλά και για όποια ανάγκη εμφανιζόταν σε κάποιον «αδελφό» τους. Δεν καταλυόταν η περιουσία, καθώς δεν ήταν υποχρεωτικό, αλλά πήγαζε από φιλαδελφεία, από διάθεση ελεημοσύνης, από αποστροφή της φιλαργυρίας και του εγωισμού. Στα κοινά τραπέζια οι πρώτοι χριστιανοί δεν αναζητούσαν την πολυτέλεια στο φαγητό, αλλά την κοινωνία των προσώπων, η οποία ολοκληρωνόταν με την Κοινωνία με το Θεό, με τη συμμετοχή στο μυστήριο της Θείας Ευχαριστίας. Γι' αυτό ο απόστολος Παύλος αναφέρει στους Κορινθίους ότι βεβηλώνουν το Κυριακό δείπνο, όταν πληροφορείται ότι στην Εκκλησία της Κορίνθου ο καθένας έφερνε από το σπίτι του το φαγητό και όσοι είχαν έτρωγαν καλά, αδιαφορώντας για τους ομοτράπεζούς τους που δεν είχαν να φάγουν κάτι, «ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δείπνον προλαμβάνει ἐν τῷ φαγεῖν, καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει» (Κορ. Α' ια' 21). Δεν τους επιβάλλει την κοινοκτημοσύνη, αντίθετα τους λέει ότι έχουν ο καθένας σπίτι για να τρώει κι να πίνει, όμως στην σύναξη των πιστών θα πρέπει να προσέρχονται σκεπτόμενοι και ενδιαφερόμενοι και για τους άλλους (Κορ. Α' ια' 22).

Στην ιστορία του Ανανία και της Σαπφείρας στις Πράξεις των Αποστόλων (Πρ. ε' 1-11), το εν λόγω ζεύγος πωλεί ένα κτήμα ιδιοκτησίας του και φέρνει τα χρήματα της πώλησης στους αποστόλους για να διατεθούν για τις ανάγκες των ασθενέστερων οικονομικά πιστών. Ενώ οι ίδιοι παρακράτησαν μέρος των εισπραχθέντων από την πώληση -και κανείς δεν τους καταδικάζει γι' αυτό (καθώς τους ανήκει δικαιωματικά)- στις επίμονες ερωτήσεις του αποστόλου Πέτρου αν αυτό αποτελεί το πλήρες ποσό της αγοραπωλησίας, τόσο ο Ανανίας όσο και η Σαπφείρα απαντούν καταφατικά, γεγονός που επιφέρει την τιμωρία τους, γιατί καταπατούν την ηθική τάξη του Ευαγγελίου. Ο ισχυρισμός τους είναι ένα ψέμα που κρύβει ενδεχόμενη φιλαργυρία ή φιλαυτία (να παρακρατήσουν κάτι και για ίδιους) ή διάθεση προβολής του «εγώ» (να πωλήσουν δηλαδή κάτι και αυτοί και να διαθέσουν για τους φτωχότερους, με σκοπό την προβολή τους στην Εκκλησία). Η ανεντιμότητα της συναλλαγής

του ζεύγους με τους αποστόλους (ουσιαστικά δύο πιστών με την Εκκλησία) κρύβεται όχι μόνο στο ενδεχόμενο κίνητρο της συναλλαγής-δωρεάς, αλλά στηρίζεται και σε ένα ψέμα για το μέγεθος του ποσού που διατίθεται, ως πλήρης ή μερική αγοραστική αξία του ακινήτου.

Την αξία της προσφοράς προς τον ενδεή μέσω της αρετής της ελεημοσύνης, δηλαδή της θυσιαστικής αγάπης, της χωρίς διάθεση προβολής προσφοράς, υπογραμμίζει σε κάθε σχετική αναφορά η Καινή Διαθήκη (παραβολή πλούσιου και Λαζάρου, παραβολή της Κρίσεως, δίλεπτο της χήρας, κ.λπ.). Αν είχαμε την εφαρμογή ενός κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, η βοήθεια προς τον ενδεή θα ήταν θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης, που θα επιβαλλόταν υποχρεωτικά. Στην περίπτωση αυτή η ελεημοσύνη μπορεί να αποτελούσε προσβολή της αξιοπρέπειας του σε ένδεια προσώπου, το οποίο θα απαιτούσε την επιβολή του δικαίου.

Από τα παραπάνω κατανοούμε πως το ζητούμενο δεν είναι το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα που θα επικρατήσει, καθώς αυτό από μόνο του δεν είναι καλό ή κακό, παρά εξαρτάται κάθε φορά από τη χρήση που θα θελήσει ο καθένας να εφαρμόσει στα περιουσιακά του δικαιώματα.

Συμπερασματικά, γίνεται κατανοητό ότι στην Καινή Διαθήκη δεν υπάρχουν μηχανισμοί οριοθέτησης και επιβολής των περιουσιακών δικαιωμάτων, ώστε να εγκαθιδρυθούν κοινωνικά κοινοβιακά συστήματα, παρά δίνονται εναύσματα για την πνευματική και σωτηριολογική αφύπνιση των πιστών, που με βάση την αγάπη καλούνται να τοποθετηθούν ορθά έναντι των υλικών και πνευματικών αξιών και να συνειδητοποιήσουν ότι «οὐ γάρ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Adams, B., N., & Sydie, R., A. (2002). *Contemporary Sociological Theory*. Pine Forge Press.
- Akerlof, G., (1970). The market for lemons: Quality, uncertainty and the market Mechanism Quarterly. *Journal of economics*, 84, 3, pp. 485-500.
- Alchian, A., Ar. (1965). Some Economics of Property Rights. Resource document. *II Politico*, Vol.30, No.4, pp.816-829.
- Alchian, A., Ar., & Demsetz, H. (1973). The property right paradigm. Resource document. *The journal of economy History*, vol.33, No. 1, pp.16-27.
- Anderson, T., & Huggins, E., L. (2003). *Property rights, A Practical guide to freedom and Prosperity*. United States of America: Hoover Institution Press Publication.
- Arrow, Kenneth, J. (1962). Economic Welfare and the Allocation of Resources for Invention. *The Rate and Direction of Inventive Activity: Economic and Social Factors*. Princeton: Princeton University Press, pp. 609-626.
- Blaug, M. 1976. The Empirical Status of Human Capital Theory: A Slightly Jaundiced Survey. *Journal of Economic Literature* 14:827-55.
- Cheung, S. N. 1972. The Enforcement of Property Rights in Children, and Marriage Contract. *Economic Journal* 82: 640-57
- Coase, H., R. (1960). The problem of social cost. *Journal of law and economics*, vol. 3, pp.1-44.
- Coleman, J. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge: Harvard University Press.
- Demsetz, Har. (1964). The exchange and Enforcement of property rights. *Journal of law and Economics*, vol.7, pp.11-26.
- Eucken, W. (1952/2004). *Grundsätze der Wirtschaftspolitik*. Mohr Siebeck, Tübingen.
- Frase, R. 1966. Comments on Hurt and Schuchman, The Economic Rationale of Copyright. *American Economic Review, Papers and Proceedings* 56:435-39.
- Furuboth, E., G., & Pejovich, Sv. (1972a). Property rights and Economic Theory: A Survey of recent Literature. *Journal of Economic Literature*, 10: 1137-1162.

- Furubotn, E., G., & Richter, R. (2005). *Institutions and Economic Theory: The Contribution of the New Institutional Economics*. University of Michigan.
- Griffin, R., & Hsu (1993). The potential for water market efficiency when instream flows have value. *American Journal of Agricultural Economics*, 75, pp. 292-303.
- Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162 (3859), pp. 1243–1248.
- Hirsch, F. (1995). *Social Limits to Growth*. Routledge.
- Hirschman, A. (1991). *The Rhetoric of Reaction*. Harvard University Press.
- Hughs, J., (1988). The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Review*, 77: 287-366
- Landes, W., M., & Posner, R., A. (1989). An economic analysis of copyright law. *Journal of Legal Studies*, 18:325-63.
- Lessing, L. (1999). *Code & Other Laws of Cyberspace*. Basic Books.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons*. Cambridge University Press.
- Ostrom, E., Dietz, T., Nives, D., Stern, P., Stonich, S., & U. Weber, El. (eds). (2002). *The drama of the commons*. National academy press.
- Plant, A. (1934). The Economic Aspects of Copyright in Books. *Economica* 1:167-95.
- Radbruch, G. 1956. *Rechtsphilosophie*. 5th ed. Stuttgart: K. F. Koehler
- Rapaczynski, An. (1996). The Roles of the State and the Market in Establishing Property Rights, *The Journal of Economic Perspectives*, Vol. 10, No. 2, pp. 87-103.
- Romano, Fl. (2006). Clinton and Blair: The Political Economy of the Third. *Journal of Economic and Social Policy*, Vol. 10, No. 2, pp. 79-94.
- Rosen, S. 1987. Human Capital. In J. Eatwell, M. Milgate, and P. Newman, eds., *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, 2:681-90 London: Macmillan.
- Saliba, B., C., & Bush, B., D. (1988). Water markets in theory and practice: Market transfers, Water Values and public policy. *Land Economics*, Vol. 64, No. 3, pp. 306-310.
- Schlager, E., & Ostrom, E. (1992). Property-Rights Regimes and Natural Resources: A Conceptual Analysis. *Land Economics*, Vol. 68, No. 3, pp. 249-262.
- Sen, A. (2010). *The Idea of Justice*. Penguin.

Sepulveda, M., Van Banning, T., & van Genugten, W. J. M. (2004). *Human Rights Reference Hand Book* (3rd ed.). Costa Rica: University of Peace.

Silvestre, J. (2003). Wicksell, Lindahl and the Theory of Public Goods. *Scandinavian Journal of Economics*, 105 (4), pp. 527-553.

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης, *Πολιτικά*, Βιβλίο 3, Κεφ. 10.

Γέμπος, Α., Π. (2001). *Οικονομία και δίκαιο, Οικονομική Ανάλυση Βασικών θεσμών του Ιδιωτικού δικαίου*, τόμος Β΄. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Η Αγία Γραφή. (19997). Αθήνα: Ελληνική Βιβλική Εταιρεία.

Η Καινή Διαθήκη, με σύντομη ερμηνεία. (2014). Αθήνα: Αδελφότης Θεολόγων «Ο ΣΩΤΗΡ».

Καϊμάκης, Δ. (2000). *Οι θεσμοί της Παλαιάς Διαθήκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Simbo.

Ράπανος, Θ., Β., Καπλάνογλου, Γ. (2009). *Δημόσια Οικονομική, Σύγχρονη θεωρία και ελληνική πραγματικότητα*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Screpanti, E., & Zamagni, S. (επιμ. Θεοχαράκης Ν.) (2002). *Η ιστορία της οικονομικής σκέψης*, Τόμος Α΄. Εκδόσεις Τυπωθήτω: Δάρδανος.

Σκαφίδα, Ε. (2015). *Οικονομία και Θεσμοί στην Οδύσσεια του Ομήρου* (Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία). Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Tietenberg T.-Lewis L. (επιμ. Παπανδρέου Α.) (2010) *Οικονομική Περιβάλλοντος & Φυσικών Πόρων*, Εκδόσεις: Gutenberg.

Ηλεκτρονική Βιβλιογραφία

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-A114/547/3584,15273/> (Αρχές Οικονομίας Α΄ Γεν. Λυκείου)